

Teaterhus och lantbruk

Den mångsysslade apotekaren C. J. Wikberg

- Apotekare, teaterbyggare och teaterdirektör, skolföreståndare, godsägare, verksamhets-
- ledare, utredningsman, kemist, industrialist och affärsman. Dessa är några av de epitet man
- kan sätta på Carl Johan Wikberg (1816-1886), en man som från en anspråklös bakgrund
- i 1800-talets Tavastehus via S:t Petersburg kom till Helsingfors, där han blev apotekare.
- Senare i livet ägnade han sig åt lantbruket, bl.a. på Söderkulla i Sibbo. Wikberg arbetade
- med rastlös energi, driftighet och seghet arbetade på ett stort antal, sinsemellan helt oli-
- ka områden. Hans liv och gärning är ett exempel på det mångsyssleri som hos samtidens
- ståndspersoner, i synnerhet en del av städernas borgerskap, kom att utvecklas till ett slags
- livsstil. Artikeln redogör i synnerhet för Wikbergs arbete för befrämjandet av farmacin,
- scenkonsten, lantbruket och industrin i vårt land under den senare hälften av 1800-talet.

Nya teaterhuset i Helsingfors invigdes på kvällen den 28 november 1860 inför en 900-hövdad publik. På plats var Helsingfors *crème de la crème* – generalguvernören, prokuratorn och Kejsarliga Senatens medlemmar tillsammans med övriga notabiliteter och konstvänner. Pressen var talrikt representerad med Zacharias Topelius i spetsen. Sex minuter över sju sänktes teatersalongens stora takkrona, dess gasflammar tändes och ”upplyste salongen med bländande dager”. Sorlet tystnade och församlingen avnjöt andäktigt en nykomponerad ”Kullervo-ouvertyr” av teaterns kapellmästare Filip von Schantz. Efter ouvertyren följde en prolog på svenska – deklamerad av den unge magister Leo Mechelin – och en på finska deklamerad av studeranden S. V. Hougberg. Därefter var det dags för kvällens huvudnummer: ”Prinsessan af Cypern”, ett sagospel skrivet av Topelius och tonsatt av Fredrik Pacius. Öppningskvällen avslutades med ”Vårt land” och ”Suomis sång”.¹

1 Weckström 1966: 73–75; *Åbo Tidningar* 7.12.1860.

”Stämningen var festligt livad och entusiasmen stor hela aftonen igenom”, skriver redaktören August Schauman i sina memoarer. Efter årtal av arbete, och även en hel del kontroverser med kretsen bakom det gamla, av Engel ritade teaterhuset av trä, kunde arkitekt Georg Theodor Chiewitz’ teaterbyggnad i sten äntligen invigas.² Även teaterns eldsjälur var tillfreds. En av dessa var Topelius, som under flera decennier framhållit behovet av ett värdigare teaterhus i Helsingfors. Han skriver i *Helsingfors Tidningar* dagen efter:

...detta flyende ögonblick skall icke så snart förgätas; det skall stå muradt i sten som ett minne för kommande tider af några bland Helsingfors invånares aktning för konsten och oegennyttiga bemödanden att göra för den hvad vår tid förmått – ringa måhända för framtidens fordringar, men ganska mycket i jmförelse med hvad som varit tillförne.³

Vilka var dessa invånare som med sina ”oegennyttiga bemödanden” gett Helsingfors ett nytt, bättre teaterhus? Som kämpat mot ekonomiska svårigheter, ogina rivaler och kritikernas gläfsande skara utan personlig vinning? Uppenbarligen avsåg Topelius medlemmarna av Nya Theaterhusbolagets direktion. Denna direktion hade burit det praktiska ansvaret för byggandet av teaterhuset, från murandet av grundstenen till dekorerandet av salongsplafonden. De flesta är bekanta namn såsom Fredrik Cygnæus, vältalaren och professorn i estetik och nyare litteratur vid Kejserliga Alexanders-Universitetet, kommerserådet Johan Henrik Lindroos – Leo Mechelins svärfar, handlanden Feodor F. Kiseleff, son till Feodor Panteleimovich Kiseleff, vars köpmanshus ännu i dag står vid Senatstorget, samt Helsingfors borgmästare, justitierådmannen Carl Brummer.⁴

I direktionen ingick även apotekaren Carl Johan Wikberg, som inte är lika känd för eftervärlden som de föregående. Ändå var hans insats för byggandet av Nya Teatern inte mindre betydande än de andras; han var en av de tre direktionsmedlemmar som några år senare belönades för sitt arbete med speciella utmärkelser. Wikbergs ansträngningar för teaterns väl och ve slutade inte med byggnadsperioden. Han ingick också i den nya direktion som valdes efter öppningen. Protokollen visar att Wikberg, som blev utsedd till verkställande direktör, var ansvarig för mycket av det praktiska administrativa arbetet under drygt två år efter invigningen.⁵

2 Schauman 1922: 248.

3 *Helsingfors Tidningar* 29.11.1860.

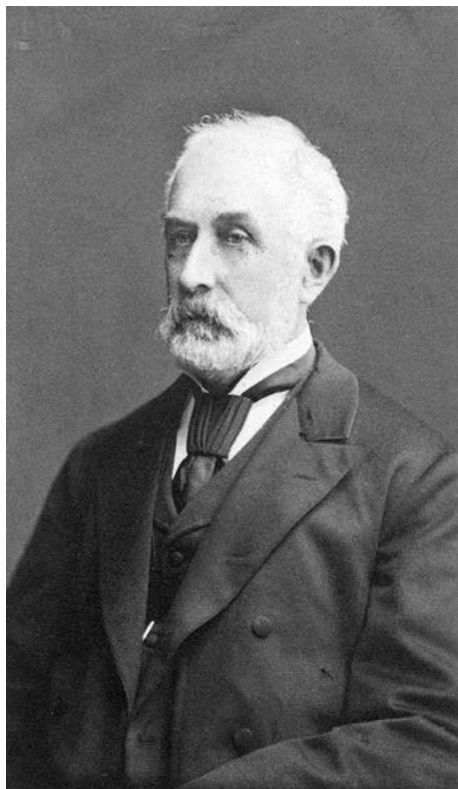
4 Weckström 1966: 43–45.

5 Sundman 2012: 88. I Helsingfors förekom på 1860-talet även en annan Carl Johan Wikberg (1833–1889), icke att förväxla med apotekaren Wikberg. Dennes namn var förlagsbokhandlare. På hans förlag utkom bl.a. den första svenska översättningen av John Stuart Mills bok *Om Frihet* samt Yrjö Koskinens *Nuijasota* i svensk version. Sundman 2006c: 250–256.

I likhet med köpmännen och andra borgare var apotekarna under 1800-talet ofta engagerade i sina hemstäders angelägenheter. Sålunda stöter vi t.ex. på de i Helsingfors välkända apotekarna Alexander Collan och Johan Salingre som medlemmar i ett flertal kommittéer, direktioner och styrelser. I den första teaterhuskommittén, som skulle samla ihop det nödiga aktiekapitalet till Nya Teatern och förhandla med Chiewitz och myndigheterna om ritningarna, ingick en kollega till Wikberg, nämligen Carl Emil Carger, tidigare innehavare av II Apoteket i staden. Många av apotekarna ägnade sig också åt annan företagsverksamhet, såsom sprit- och mineralvattensfabrikation. Åboapotekaren Johan Julin d.y. blev känd som en av sin tids största industriidkare – han köpte som bekant Fiskars bruk i Pojo och blev ägare till bruk, gruvor och jordegendomar. Andra exempel på industriföretagare är apotekarna G. A. Serlachius och E. J. Granberg i Tammerfors, vilka anlade och drev träsliperier och pappersbruk.⁶

Carl Johan Wikberg är i denna bemärkelse en tidstypisk representant för apotekarkåren och för många av borgarna och handelsmännen. Han hade grundat Apoteket vid Skillnaden, som öppnades år 1854, och han var engagerad i olika kommittéer och direktioner. I likhet med sina kolleger sysslade han också med industriell verksamhet; på 1870- och 1880-talen ägde han bl.a. Dickursby oljeslageri, föregångaren till nuvarande Tikkurila Oy.⁷

Wikbergs intressesfär sträckte sig dock längre än så. Den senare hälften av sitt liv ägnade han sig främst åt landets modernäring, lantbruket, och i egenskap av skolföreståndare, lärare, föreningsaktiv, affärsman och utredningsman arbetade han ivrigt för att befrämja själva lantbruket samt dess binäringar, i synnerhet mejeriverksamheten och hemslöjden.

Den vithårige assessorn delade gärna med sig av sitt kunnande till yngre lantbrukare; fotografi av Carl Johan Wikberg från 1880-talet. Museiverket.

6 Weckström 1966: 38; Karsten 1933: 369–373.

7 *Papperslyktan* 16.5.1859; Weckström 1966: 71; von Bonsdorff 1962: 47–55.

Avsikten med denna artikel är att redogöra för Wikbergs arbete för farmacin, scenkonsten, lantbruket och industrin i vårt land under den senare hälften av 1800-talet.⁸ En översikt av Carl Johan Wikbergs liv och gärning ger samtidigt ett exempel på det mångsyssleri, som hos en del av städernas borgerskap på 1800-talet kom att utvecklas till ett slags livsstil.⁹

Wikberg har betecknats som ”praktisk, idérik och mångkunnig”,¹⁰ och det förefaller vara med rastlös energi och exceptionell arbetskapacitet som han tog sig an nya uppgifter. Han företog sig mycket och fick mycket utträttat på de mest olika områden. Mot denna bakgrund är det något förvånande att Wikberg blivit så gott som helt bortglömd av eftervärlden.¹¹

Från Vånå till Helsingfors via Svidja och S:t Petersburg

Carl Johan Wikberg föddes 25.5.1816 i Hattelmala, Vånå socken. Om Carl Johans familjebakgrund kan kort nämnas följande: Carl Johans fader var bokhållaren Emanuel Wijkberg, född på gården Vikars i Sjundeå 28.9.1767. Hans farföräldrar var korpralen Mickel Vikberg (1735–1804) och dennes fru Kirstin Mickelsdotter (f. 1736). Emanuel hade två bröder, nämligen den äldre brodern Henrik Vikberg (f. 13.6.1760) och den yngre brodern Amandus Vikberg (f. 17.11.1770). Carl Johans farfar, Mickel Vikberg var en kortare tid lantbonde på Mangård i Sjundeå, men gården övertogs 1781 av Emanuels äldre bror Henrik.¹² Amandus Vikberg bosatte sig, i likhet med Emanuel, i Tavastehus, där han var målare. Emanuel Wijkberg gifte sig i Helsingfors den 5.10.1797 med Anna Gustava Nygrén. Carl Johans mor föddes i Helsingfors 16.12.1775 som dotter till snickaråldermannen Anders Nygren (1725–1792) och Sara Falck (1752–1808). Anna Gustava hade fyra syskon och två halvbröder.¹³ Emanuel och Anna Gustava Wijkberg fick i äktenskapet sammanlagt tio barn av vilka sex levde till vuxen ålder. Dessa var: Sophia Albertina (f. i Hauho 24.11.1799, d. i Tavastehus 2.12.1867), August Emanuel (f. i Tavastehus 19.5.1803, d. i Tavastehus 14.12.1840), Ulric Vilhelm (f. i Tavastehus

8 Utkast till denna artikel har lästs av fil.dr Christer Kuvaja och fil.mag. Kim Björklund, till vilka jag riktar mitt varma tack för deras värdefulla kommentarer och förbättringsförslag.

9 En annan mångsysslare från samma tid är Feodor F. Kiseleff, som Wikberg samarbetade med bl.a. i Nya Theaterhusbolagets direktion. Kurkimies 2002: 229–233.

10 Weckström 1966: 45, 84.

11 Korta levnadsteckningar av Carl Johan Wikberg ingår i Carpelan 1903: 2394–2395, i Kervinen 1952, i von Bonsdorff 1962 och i Björklund 2005. Biografiska data finns i Hougberg 1895: 186–187.

12 Brenner 1964: 78.

13 Åkerman 1937: 226.

3.11.1805, d. i Willmanstrand 4.4.1875), Mathilda Gustava (f. i Tavastehus 23.8.1810, d. på godset Fedorova nära Moskva 14.3.1857),¹⁴ Carl Johan (f. i Vånå 25.5.1816, d. i Helsingfors 17.3.1886) och Olivia Carolina Wilhelmina (f. i Sjundeå 12.3.1821, d. på Själö 21.2.1910).¹⁵ Emanuel Wijkberg dog i Sjundeå 21.9.1820 och hans änka Anna Gustava i Helsingfors 31.10.1860.

Största delen av sitt gemensamma familjeliv hade Emanuel och Anna Gustava Wijkberg tillbringat i Tavastehus, där Emanuel varit anställd vid länslasarettet såsom vaktmästare. Dessförinnan hade han arbetat som skolmästare i Hauho.¹⁶ Redan året efter Carl Johans födelse flyttade familjen till Sjundeå, till Emanuel Wijkbergs hemtrakt. Han hade i mars 1817 köpt de delar av Svidja gård som återstod efter att sju av gårdens hemman två år tidigare hade sålts av friherre Gustaf Adolf Reuterholms arvtagare.¹⁷

Carl Johans far var uppenbart intresserad av modern kreatursskötsel och jordbruk. Detta framgår bl.a. av hans verksamhet på Svidja gård och av de böcker om dessa ämnen som ingick i hans bibliotek.¹⁸ Fadern förefaller också ha haft sinne för affärer. Annars är det svårt att förstå hur en bokhållare med bakgrund som lasarettsvaktmästare och skolmästare kunnat köpa en stor herrgård med anor ända från medeltiden.

Även om Carl Johan var ett litet barn när han bodde på Svidja, kan denna tidsperiod ha lagt grunden till ett intresse för jordbruket. Kanske den också väckte hans intresse för att köpa och sälja.

Emanuel Wijkberg avled i september 1820. Carl Johan var då endast fyra år gammal. Anna Gustava Wijkberg bodde kvar på Svidja ännu en tid, men flyttade knappt två år senare med barnen tillbaka till Tavastehus. Tre år senare inledde Carl Johan sin skolgång i Tavastehus trivialskola. Familjens ekonomiska ställning försvagades efter faderns död, och Anna Gustava gjorde personlig konkurs 1830. Hennes förutsättningar att försörja familjen var därefter små.¹⁹

Anna Gustava Wijkberg reste 1831 tillsammans med Carl Johans yngsta syster Olivia till Åland, där hon bosatte sig hos sin dotter Mathilda och dennas familj.²⁰ Carl Johan

14 Sundman 2007: 146, not 24; *Helsingfors Tidningar* 24.4.1857; *Wiborg* 28.4.1857.

15 Gravsten på Själö kyrkogård.

16 Palmroth 1929: 102. Carl Johans far, Emanuel Wijkberg, ägde på 1810-talet Kestilä rusthåll och halva Sakkila rusthåll i Hattelemala by av Vånå socken, se TLA, Sääksmäen alisen tuomiokunnan arkisto, protokoll för lagfartsärenden för Vånå mm. härad: 13.9.1810, 2.3.1812 och 26.2.1813 samt ÅAB, Handskriftsavdelningen, Finska Hushållningssällskapets arkiv, D XXIII 6, brev från Em. Wiikberg till Kejserliga Finska Hushållningssällskapet 29.7.1819.

17 Brenner 1955: 171–174.

18 Brenner 1955: 174; TLA, Sjundeå bouppteckningar 1820: nr 5.

19 Myllyniemi 2004: 87; TLA, Tavastehus rådstugurätt, Ed:6 Konkursakter 1830–1832.

20 Mathilda Wikberg gifte sig 1826 med den ryske kaptenen, sedermera generallöjtnanten Theodor Pavloff, som blev utsedd till kommandant på Åland 1829. Han var under

däremot blev kvar i Tavastehus. Han hade slutat skolan 1830 och började samma år studera farmaci som elev på Gustaf Adolf Bjuggs apotek (Första Apoteket i Tavastehus).²¹

Varför Wikberg slog in på apoteksbanan är inte helt klart. En orsak kan ha varit moderns dåliga ekonomi. Trots att apotekslärlingens arbetsförhållanden var usla, fick eleven av apotekaren logi och mat samt en grundutbildning i farmaci utan någon större ekonomisk insats från elevens eller hans föräldrars sida.²² En bidragande orsak till yrkesvalet kan också ha varit faderns intresse för sjukvård. Enligt bouppteckningsinstrumentet innehöll den tidigare lasarettsvaktmästaren Emanuel Wijkbergs bibliotek, förutom ovannämnda böcker om jordbruk och kreatursskötsel, också ett antal verk i sjukvård och läkekonst.²³

I april 1835 avlade Carl Johan farmaceutexamen med ”nöjaktiga kunskaper”. Därefter sökte han sig till S:t Petersburg där han konditionerade på Forsmans apotek. Efter fyra år återvände farmaceuten Wikberg till Finland i början av 1840. Han avlade provisorsexamen med utmärkta vitsord i januari året därpå och fick anställning vid I Apoteket i Helsingfors (nuvarande Wilhelms apotek), där han arbetade som provisor fram till maj 1847 under apotekaren, kollegiassessorn Gustaf Wilhelm Salingre. Föreståndare för apoteket var han 1847–1852.²⁴

C. J. Wikberg gifte sig 18.8.1853 med Sofia Kristina Lindström (1826–1895). Paret fick fem söner, varav två dog relativt unga.²⁵ C. J. Wikbergs fru, som kallades Sofie, var född i Stockholm. Enligt Nicolai församlings födelsebok föddes Sofia Kristina den 5.4.1826 som dotter till skräddaregesällen Magnus Lindström och han hustru Maria Christina (f. Ekström), 38 år gammal. Skräddaregesällen Magnus Jacobsson Lindström avled i Nicolai församling den 15.10.1827 på grund av slag. Dödboken anger hans ålder till 31 år 11 månader 3 dagar. Han begravdes i Maria församling. Sofia Christina Lindströms mor, Maria Christina Lindström avled i Nicolai församling den 8.1.1839. Sofie hade två syskon, nämligen Magnus Vilhelm (f. 18.4.1821) och Frans Oscar (f. 29.11.1823) och en halvsyster, Charlotta Johanna (f. 4.10.1830 i Nicolai församling). Vid faderns död antogs

två perioder ordförande för Ålands Byggnadskommitté som ansvarade för byggandet av fästningen Bomarsund. På Åland fanns även Carl Johans äldste bror, stabskaptenen Wilhelm Wikberg, som var platsadjutant på Bomarsund vid tidpunkten för Krimkriget. Sundman 2007: 122, 127 samt 145, not 24; Skogsjö 2003: 327, 410, 417–418; Isaksson 1982: 66–67; Borodkin 1905: 52.

- 21 Hougberg 1895: 186; Kervinen 1952: 20. Apoteket som grundats 1753 var det första i det inre av Finland. På samma apotek hade Elias Lönnrot varit anställd såsom farmacielev under G. A. Bjuggs mors tid tio år tidigare. Soinio-Laaksonen 2002: 27–41.
- 22 Karsten 1933: 342–343; se även Klinge *et al.* 1989: 366.
- 23 Kervinen 1952: 20; TLA Sjundeå bouppteckningar 1820: nr 5.
- 24 Hougberg 1895: 186–187; Kervinen 1952: 20.
- 25 Carl Bertil (1854–1912), Kuno Isidor (1856–1874), Hugo Adelbert (1858–1863), Knut Alfred (1860–1863) och Rolf Ossian (1863–1910). Helsingfors evangelisk-lutherska församlingars centralregister, Helsingfors odelade församlings kyrkobok: 1-827.

Sofie Wikberg, dotter till en skräddaregesäll, delade sin mans intresse för trädgårdsskötsel, fotografi från 1880-talet.

Sofia Christina Lindström som underhållsbarn nr 353 hos Allmänna barnhuset.²⁶ Sofie Wikberg deltog vid den första finska hemslöjdsutställningen 1875 med diverse hushållsprodukter, och hon delade tydligt sin mans intresse för trädgårdsskötsel.²⁷

Paret Wikbergs äldste son, Bertil, bistod fadern vid ett flertal av hans många projekt. Bland annat fungerade han som kassör vid hemslöjdsutställningen 1875, han var sekreterare och kassaförvaltare vid finska mejeritställningen 1879 och vid enstaka tillfällen sekreterare vid direktionen för Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap.²⁸

Apoteksväsendet på 1800-talet

Första Apoteket i Helsingfors, där Wikberg arbetade som provisor och senare som förståndare, var i början av 1840-talet ett av landets 36 apotek. De flesta var inrättade under den svenska tiden. Apoteksrättigheterna grundade sig på privilegier, som gav apoteken ensamrätt till försäljningen av läkemedel.²⁹ Därtill var de gamla, före år

1837 grundade apoteken befriade från skatt ända fram till år 1873. Även införseln av mediciner var till en del undantagen tull. Anmärkningsvärt är att en förutsättning för apotekarnas befrielser från allmänna utgifter och pålagor var att de samtidigt inte skulle idka vanlig borgerlig näring. Man ville bl.a. skydda ”handlandena och kryddkrämarna från intrång i deras näring från apotekarnas sida”. I praktiken ställde myndigheterna dock inga hinder i vägen för apotekare att idka annan handel eller näring, vilket de i stor utsträckning även gjorde, som framgår av denna artikel.³⁰

26 SSA, Nicolai församlings födelsebok och husförhörlängder; SSA, Allmänna barnhuset, rulla över utlämnade barn, vol. D2H:22, D2H:28 och E5G:41.

27 *Katalog öfver vid Första Allmänna Finska Hemslöjdsutställningen i Helsingfors, 1875, exponerade föremål*: 70; Kervinen 1952: 22.

28 Schulman & Nordenstreng 1912: 364–365.

29 Karsten 1933: 72, 382.

30 Karsten 1933: 116, 356, 359, 371.

Den praktiska verksamheten på apoteken påverkades i många avseenden av kemins utveckling under den andra hälften av seklet. Den traditionella beredningen av kemiska preparat på apotekslaboratorierna minskade och övertogs av den kemiska industrin, framförallt av specialiserade farmaceutiskt-kemiska fabriker. Apoteken fick i stället i uppgift att sköta läkemedelskontrollen. År 1852 utgavs ett supplement till den finska farmakopén. I detta supplement ingick för första gången noggranna anvisningar för kvalitativa och kvantitativa analyser av de läkemedel som upptagits i farmakopén, och man har ansett att utgivningsåret för supplementet markerar inledningen på en modernisering av läkemedelsforskningen vid våra apotek.³¹

Anspråken på apotekarnas vetenskapliga kvalifikationer ökades i takt med farmacins utveckling, vilket i sin tur ledde till en omläggning av den farmaceutiska undervisningen och utbildningen. Under början av 1800-talet fanns det inga läroanstalter för blivande apotekare. Den första undervisningen gavs vid apoteken, som ovan kort relaterades, och efter fyra eller fem års studier kunde apotekseleverna avlägga farmaceutexamen. Därefter följde för provisorsstuderandena en obligatorisk praktik (konditionerande) på apotek i minst fyra år innan det var möjligt för dem att avlägga provisorsexamen.

Universitetsundervisningen i farmaci var bristfällig och omfattade endast några lektioner i naturvetenskap för apotekseleverna. Medicinalöverstyrelsens generaldirektör Carl von Haartman inlämnade därför 1836 ett förslag att en särskild lärare skulle anställas vid Alexanders-Universitetet. Frågan blev emellertid vilande och först 1844 anbefalldes senaten anställandet av en extraordinarie professor i farmakologi och farmaci. Johan Wilhelm Engel var påtänkt för posten (se nedan), men någon innehavare till denna extraordinarie professur blev aldrig utsedd. Däremot inrättades år 1852 en ordinarie profession i farmaci och farmakologi vid universitet.³² Den farmaceutiska universitetsundervisningen diskuterades under hela slutet av 1800-talet, men inte tidigare än 1897 uppstod en viss ordning när senaten fastställde en ”förordning angående det farmaceutiska undervisnings- och examensväsendet ävensom till kungörelse angående den farmaceutiska undervisningen vid universitet i Helsingfors”.³³

Expertuppdrag och nätverksbyggande

För provisorn och apoteksföreståndaren Wikberg var medlet av 1800-talet en period när han ägnade sig åt professionella intressen och, har det antytts, sällskapslivet.³⁴ Den kanske viktigaste arbetsuppgiften professionellt utgjordes av medlemskapet i den

31 Karsten 1933: 291–292; Peldán 1967: 555.

32 Karsten 1933: 212–214; Klinge *et al.* 1989: 367.

33 Karsten 1933: 229.

34 Kervinen 1952: 20.

farmakopékommitté som utarbetade den andra upplagan av den finska farmakopén, *Pharmacopea Fennica, Editio secunda*. Kommittén bestod av professor Adolf Moberg som ordförande och apotekaren Frans Michael Maexmontan och provisor C. J. Wikberg som medlemmar. Den arbetade ca två och ett halvt år på den nya farmakopén, som utgavs 1850. Det ovannämnda supplementet, som utkom två år senare, utarbetades av samma kommitté förstärkt med apotekaren E. Westerlund.³⁵

Från provisorsperioden finns i övrigt endast liten dokumentation över Wikbergs professionella göromål. Han uppges vara en av de farmacins män, vilka under medlet av 1800-talet genom sin verksamhet bidrog till att hålla intresset vaket för den vetenskapliga farmacin.³⁶ Han lät även publicera uppsatser om Amygdalin och om Collodium cantaridale i *Notisblad för läkare och farmaceuter*.³⁷ Tillsammans med generaldirektören för medicinalöverstyrelsen företog Wikberg en apoteksinspektionsresa till östra Finland 1852³⁸ och året därpå reste han utomlands, ”på anmodan av dåvarande finanschefen för att studera vitbetsodlingen i utlandet och möjligheten av densammans införande i vårt land”, vilket visar att Wikberg var intresserad av lantbruket redan i detta skede av sitt liv.³⁹

Troligtvis ägnade den nyinflyttade Wikberg tid till att bygga upp det vi kallar nätverk med nära kontakter till övriga medlemmar av borgerskapet i Helsingfors. Denna skara var inte särskilt stor. Medan Helsingfors på 1840-talet totalt hade ca 16 000–17 000 invånare, var t.ex. köpmännens antal år 1840 endast drygt 110.⁴⁰

Som ett exempel på umgängeskretsen kan vi nämna intendenten Carl Ludvig Engels yngste son, Johan Wilhelm Engel, som Wikberg blev bekant med under 1840-talet. J. W. Engel var filosofie magister samt doktor i medicin och kirurgi. Engel hade varit primus vid doktorspromotionen 1842 och väntades bli universitetets förste professor i farmaci. I maj 1849 hade hans disputation ”Bidrag hörande till kännedomen af de bäska läkemedlen”, blivit ventilerad som specimen för den nya professuren.⁴¹

Wikberg och Engel hade således ett gemensamt professionellt intresse i farmacin, men de umgicks uppenbarligen även privat. Av tidningsnotiser kan vi läsa att provisor Wikberg och magister Engel i augusti 1843 reste till Skarpans, samhället vid Bomarsund. På vägen till och från Åland stannade de i Åbo. Antagligen besökte de Wikbergs mor och syskon, som vid den tidpunkten flyttat till Skarpans.⁴² Måhända utsträckte de sin resa också till Eckerö och besåg tullhuset som ritats av C. L. Engel på tsarens uppdrag som en yttersta västlig symbol för tsarriket i norra Östersjön.

35 Karsten 1933: 257; Peldán 1967: 554.

36 Karsten 1933: 297.

37 Karsten 1933: 297; Kervinen 1952: 22; Hougberg 1895: 187.

38 Hougberg 1895: 187.

39 *Nya Pressen* 18.3.1886.

40 Kovero 1950: 452–453.

41 Pöykkö 1990: 141; *Morgonbladet* 14.5.1849.

42 Skogsjö 2003: 410; Isaksson 1982: 88; *Åbo Tidningar* 26.8 och 16.9.1843.

Vi får också anta att vänskapen mellan J. W. Engel och C. J. Wikberg varade ända till den förres död i december 1849. Kort därpå lät Wikberg nämligen införa en annons där han uppmanade dem som hade oavslutade affärer med J. W. Engels sterbhus att anmäla dessa hos honom inför bouppteckningen. Vid själva bouppteckningen var endast Wikberg närvarande. Han uppgav boet och representerade även den enda arvingen, brodern, löjtnanten Ludvig Albert Engel.⁴³

Sin umgängeskrets berikade Wikberg genom att ansluta sig till Finska litteratursällskapet år 1846 och tre år senare till Finska läkaresällskapet.⁴⁴

Wikberg som apotekare

I längden nöjde sig Carl Johan Wikberg inte med en tillvaro enbart ägnad åt sällskapslivet och professionella specialintressen. Wikberg inlämnade 30.4.1851 sin första anhållan om att få inrätta ett eget apotek. Ansökan avslogs. I sitt utlåtande ansåg chefen för Medicinalöverstyrelsen, Carl von Haartman, bl.a. att det nya apoteket inte behövdes, och han föreslog till Hans Majestät att nya apoteksrättigheter skulle beviljas endast i den utsträckning som medicinalöverstyrelsen ansåg nödvändigt och på dess förslag. Wikberg lät sig emellertid inte nedslås utan inkom ett år senare med en ny anhållan som innehöll utlåtanden av läkare och av flera av stadens bemärkta invånare. I anhållan betonade han behovet av ett nytt apotek i ”det av farsotartade sjukdomar mer än andra stadsdelar hemsökta trakt” som utgjordes av den tredje stadsdelen. Denna gång godkändes ansökan, och Wikberg erhöll sitt personala privilegiebrev i december 1852.⁴⁵

Wikberg sade nu upp sig på Salingres apotek och började förbereda öppnandet av det egna apoteket. Han köpte tomterna 1 och 2 med hus i kvarteret Gäddan vid Skillnadstorget av avlidne guldarbetaren Fahlströms döttrar.⁴⁶

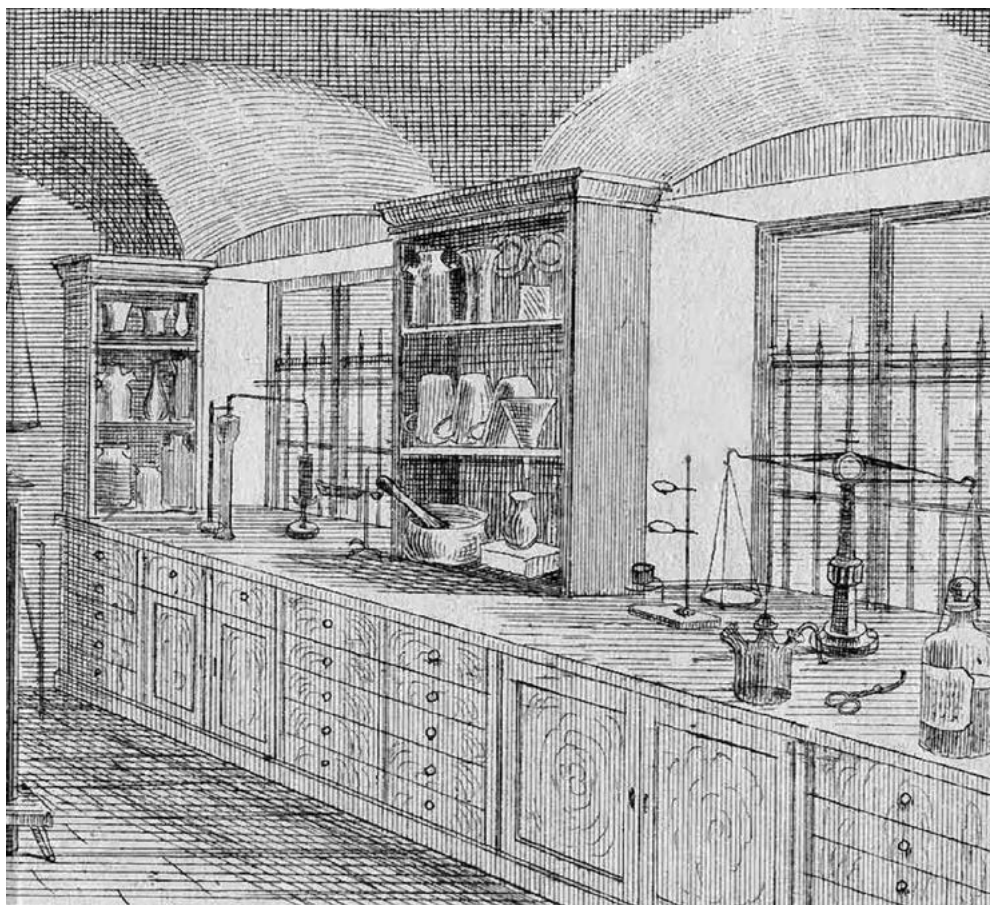
Redan i februari 1853 godkändes ritningen till ett nytt stenhus för tomten nr 2. Wikberg hade anlitat arkitekten August Boman, och tanken var att inrätta apoteket i ett nybyggt hus, vars långsida skulle vetta mot väster, mot nuvarande Skillnadsgatan. Ingången till apoteket hade varit i hörnet av huset. Byggnadsritningarna finns bevarade och de visar ett trevåningshus, med en enkel, men elegant fasad utan de eklektiska

43 *Finlands Allmänna Tidning* 20.2.1850; RA, Helsingfors rådstugurätt, Ec:21 Bouppteckning 2695/1850. Wikberg donerade 1879 till Finska Konstföreningen fem akvareller av Carl Ludvig Engel. Av dessa föreställer två ridåer och tre kulisser för det gamla teaterhuset. Akvarellerna ingår nu i Ateneums samlingar och har återgetts bl.a. i Pöykkös (1990: 85–86) och Nils Wasastjernas böcker (1941: 18–19).

44 Wikberg, Karl Johan 1846, <<http://dbgw.finlit.fi/sksjasen/haku.php>> (12.6.2005); Hougberg 1895: 187; Peldán 1967: 642.

45 Kervinen 1952: 13, 15.

46 Kervinen 1952: 21.

Wikbergs apotek hade ett välförsett och välordnat laboratorium. Bilden visar en detalj från apotekets brevhuvud. Helsingfors stadsarkiv.

utsmyckningar som är typiska för arkitekturen i Helsingfors under senare hälften av 1800-talet.⁴⁷

Kanske det nya stenhuset hade blivit för dyrt? I varje fall förverkligades bygget aldrig och Wikberg inledde i stället apoteksverksamheten i det ena av de två boningshus han köpt, nämligen huset på tomten nr 2. I mars samma år godkändes en byggnadsändring av detta, det sk. Fahlströmska huset, så att en ny ingång upptogs i trähusets gavel mot öster, med ett trapphus för att tillåta ingång från gatan. Själv bosatte sig Wikberg i huset på tomten nr 1.⁴⁸

C. J. Wikberg avlade apotekarexamen 16.12.1853, och IV Apoteket i Helsingfors, Apoteket vid Skillnaden, öppnades den 1 januari 1854.⁴⁹

47 Lilius 1984: 105.

48 HSA, Byggnadsritningar; Edlund 1859.

49 Hougberg 1895: 187; *Helsingfors Tidningar* 28.12.1853.

Apoteket fick en god start tack vare apotekarens kunskaper och erfarenhet, och det växte snart till en jämspelt konkurrent till de övriga tre apoteken. I slutet av 1800-talet var det stadens största till receptantalet.⁵⁰ Wikbergs kunnighet som apotekare fick erkänsla förutom i hemlandet även utomlands. Ett tecken på detta är att han blev utsedd till hedersledamot av Farmaceutiska sällskapet i S:t Petersburg. Därtill blev han utsedd på nytt till medlem i det kollegium som skulle utarbeta en förbättrad version av farmakopén i början av 1860-talet.⁵¹

I det ståndssamhället som ännu existerade vid mitten av 1800-talet innebar steget från provisor till apotekare att Wikberg samtidigt befäste sin plats i herrskapsståndet. Vi får anta att umgänget med stadens andra koryféeer; kommerseråd, grosshandlare, rådmän och köpmän, underlättades av den nya värdigheten. Han upptogs snart i olika administrativa organ i Helsingfors. Som exempel kan nämnas styrelsen för Societetshuset, Helsingfors brandkommission, direktionerna för brandstodsbolagen, stadens inkvarteringskommitté samt i en kommitté för förbättrandet av gatubelysningen.⁵²

Wikberg hade beröring med universitetsvärlden även efter J. W. Engels bortgång. Detta framgår bl.a. av uppgiften om att ett av laboratorierna i apoteket utnyttjades som farmaceutiskt laboratorium vid farmaciundervisningen vid Alexanders-Universitetet. En kontakt till universitet kan ha varit professor Adolf Moberg (1813–1895), som Wikberg samarbetade med i farmakopékommittén. Moberg var vid tidpunkten professor i fysik.⁵³

Vid sidan av den egentliga apoteksverksamheten fungerade Wikberg också som försäljningsrepresentant för den tyska firman Eduard Gresslers laboratorieutrustning för apotek, och under hela sin apotekartid var Wikberg examinator för farmaceutiska examina inför Medicinalöverstyrelsen.⁵⁴

Efter tio års verksamhet som apotekare överlät Wikberg apoteket vid Skillnaden till sin provisor, M. F. Girsén i januari 1863.⁵⁵ Apoteket existerar ännu i dag; det är inhyst i varuhuset Stockmanns lokaliteter.

50 Kommersen kan inte ha blivit mindre av att i början av 1857 uppsattes en postlåda på apotekets ytterdörr. *Finlands Allmänna Tidning* 29.1.1857.

51 Kervinen 1952: 12; *Helsingfors Dagblad* 5.7.1862; Hougberg 1895: 187.

52 Wirilander 1982: 92–93; *Morgonbladet* 16.10.1854; *Finlands Allmänna Tidning* 3.7.1861; *Finlands statskalender* 1863: 312–314.

53 Peldán 1967: 434; Klinge *et al.* 1989: 367.

54 *Helsingfors Tidningar* 7.10.1857; Hougberg 1895: 187.

55 Kervinen 1952: 21. Tomterna med husen vid Skillnaden sålde Wikberg 1863, den ena till skräddaremästaren Theodor Bilkenroth och den andra till bergsmekanikus Walfrid Brehmer. Den senare sålde vidare tomten 2 (dåvarande Skillnadsgatan 4, dvs. Södra esplanaden 24, till apotekaren A. F. Girsén i början av 1878). HSA, Tomtregistret. Girsén lät uppföra ett femvåningshus ritat av Theodor Höijer i hörnet av Södra esplanaden och Skillnadsgatan, och apoteket flyttade in på 1890-talet till detta, det sk. Girsénska huset, några år efter Girséns död. Kervinen 1952: 32; Lilius 1984: 158.

Helt hade farmacin inte glömt apotekaren ens efter det att han själv avslutat sin aktiva apotekarkarriär. I *Åbo Underrättelser* kan vi läsa att ett allmänt apotekarmöte för Ryssland skulle komma att äga rum i S:t Petersburg i mars 1864, och till beivrande av detta möte hade Farmaceutiska sällskapet i S:t Petersburg inbjudit även ”farmaciens utöfware i Finland genom herrarne apotekarene C. J. Wikberg och F. A. Björklund”.⁵⁶

Å andra sidan hade apotekaren tydligen inte själv heller glömt farmacin. Som en detalj kan nämnas att Wikberg var en av de åtta apotekare som sökte tjänsten som assessor vid den nyinrättade medicinalstyrelsen, när denna inledde sin verksamhet år 1878. Wikberg ställdes i första förslagsrummet, men C. J. Hougberg, som kom i andra förslagsrum, rekommenderades av medicinalstyrelsen och det var han som slutligen fick tjänsten.⁵⁷

Wikberg och scenkonsten

Under andra hälften av 1850-talet och början av 1860-talet, parallellt med sin verksamhet som apotekare, engagerade Wikberg sig i projektet med det nya teaterhuset. Han var aktionär i det gamla bolaget, och han tecknade år 1856 aktier i Nya Theaterhusbolaget. En direktion för bolaget valdes vid bolagsstämman den 3 maj 1858, och Wikberg invaldes i denna. Aktiebolagets uppgift var till att börja med att sköta om bygandet av teaterhuset. Bolagets direktion ledde sedan den praktiska verksamheten fram till branden i maj 1863, och även efter branden genom återuppbyggnaden av teaterhuset. I praktiken skildes den administrativa och den konstnärliga delen av verksamheten åt först i och med grundandet av garantiföreningen 1867. Nya Theaterhusbolaget existerar ännu i dag under namnet ”Nya Teaterhus-Aktiebolaget i Helsingfors” och hör till vårt lands äldsta aktiebolag.⁵⁸

Wikbergs apotek låg vid Skillnadstorget, mitt emot det projekterade bygget, och var därmed en av de närmaste grannarna. Vi får anta att det därför var enkelt och naturligt att lägga ut teaterhusets ritningar till påseende ”alla söcknedagsförmiddagar” före bolagsstämman 23.5.1857 just hos Wikberg, som i det skedet inte ännu var direktionsmedlem.⁵⁹ På det sättet kunde aktionärerna bekanta sig med ritningarna och samtidigt skapa sig en bild av hur huset skulle passa i omgivningen.

56 *Åbo Underrättelser* 26.1.1864.

57 *Morgonbladet* 12.9.1878; Karsten 1933: 55.

58 Elfgrén 1972: 24; Weckström 1966: 43–45, 94; Karlsson 2002: 12; Nya Teaterhus-Aktiebolaget i Helsingfors, <<http://www.ytj.fi/svenska/yrityshaku.aspx>> (28.5.2008). Wikberg och den tidigare direktionsmedlemmen professor von Willebrand fick vid valet av den nya direktionen lika många röster, men lotten avgjorde till Wikbergs förmån. *Helsingfors Tidningar* 8.5.1858.

59 *Helsingfors Tidningar* 16.5.1857.

Under byggnadsskedet leddes bygget av arkitekten Chiewitz, medan kommerserådet Lindroos fungerade som verkställande direktör och Feodor Kiseleff stod för kassa-förvaltningen. Wikbergs roll framgår inte direkt av dokumenten, men uppenbarligen skötte han om praktiska affärsangelägenheter. Som exempel kan nämnas att han handlade inlösen av det gamla teaterhusbolagets aktier hösten 1860.⁶⁰

Wikberg fungerade som verkställande direktör fram till februari 1863.⁶¹

I och med att aktierna i det gamla teaterbolaget var inlösta, kunde man ta i tu med rivningen av det gamla teaterhuset. Enligt Nils Wasastjerna som behandlat teaterhusets olika skeden i sin bok *Helsingfors tre kulturverk* (1948) var det Wikberg som planerade parken framför teatern (den sk. Teateresplanaden). Han citerar årsberättelsen för året 1861 där det nya teaterhusbolagets direktion säger att:

...gamla theaterhusets fornda tomt och närmast angränsande plats vid nya theaters östra facad [ha] blifvit planerade och planterade enligt af herr apothekaren Wikberg uppgjord ritning, så att denna plats eller square numer, och isynnerhet sedan planteringarna hunnit utveckla sig, utgör en prydnad för esplanaderna och en inbjudande promenadplats framför theaters restauration.⁶²

I övrigt ägnade sig direktören i samråd med direktionen den första tiden efter öppningen åt praktiska små och stora uppgifter, såsom anskaffandet av ett golvvur på scenen och i salongen, anordnandet av ventilation och distributionen av affischer.⁶³

Efter öppningen i november 1860 och de påföljande föreställningarna av öppnings-spektaklet uthyrdes teatern till Pierre Delands teaterensemble. Snart ansåg direktionen dock att man borde engagera ett fast teatersällskap. Wasastjerna skriver:

Direktionen och aktionärerna i teaterhusbolaget överlade om frågan [om en stående teater] och i början av juli beslöt bolaget vid bolagsstämman att genom engagement av svenska skådespelare bilda en stående teatertrupp. Teaterns synnerligen energiske direktionsmedlem, apotekaren Carl Wikberg åtog sig att resa till Stockholm för träffande av avtal med svenska förmågor på området, vilket uppdrag han jämväl utförde.⁶⁴

Stockholmsbesöket förlöpte inte utan motgångar eftersom de flesta av de få verkliga dramatiska talangerna i Sverige redan var engagerade på annat håll, men i det stora hela

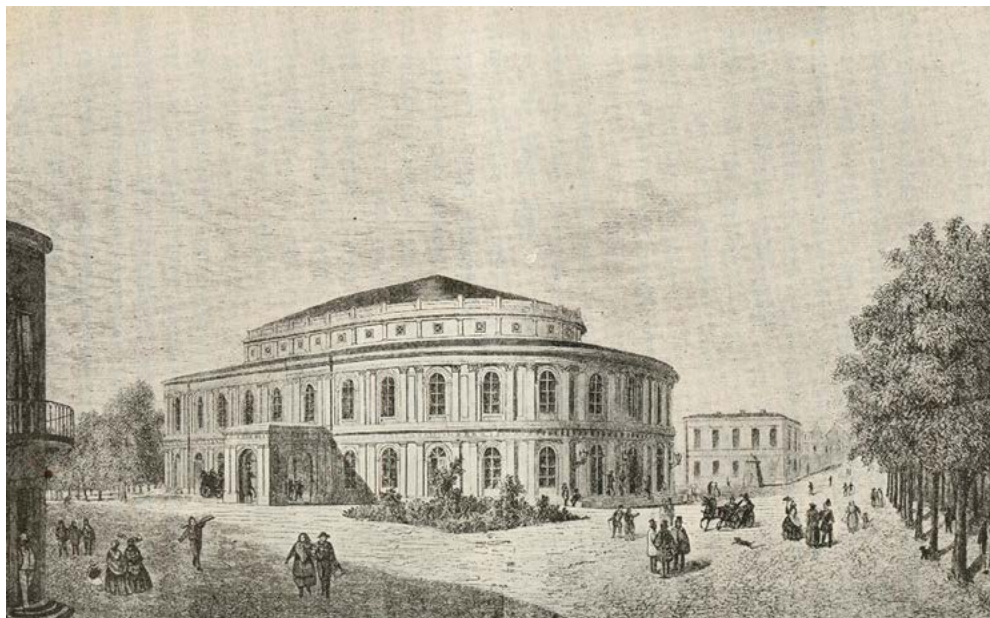
60 Elfgren 1972: 27.

61 Weckström 1966: 94; Sundman 2012, s. 86; HLSA 1270, Nya Theaterhus-Aktiebolagets direktionsmötesprotokoll 25.2.1863.

62 Wasastjerna 1948: 29.

63 HLSA 1270, Nya Theaterhus-Aktiebolagets direktionsmötesprotokoll 31.1.1862.

64 Wasastjerna 1948: 36.

Chiewitz teaterhus vid Skillnaden, Wikbergs apotek skymtar i bakgrunden (Schauman 1922: 246).

lyckades resan. Wikberg lejde ett så stort antal skådespelare att man tillsammans med de skådespelare som direktionen redan anställt före resan fick ihop till en fungerande trupp av tio manliga och åtta kvinnliga sujetter förutom övrig personal.⁶⁵ Från hösten 1861 hade teatern därmed ett eget skådespelarsällskap – det första fasta teatersällskapet i vårt land.⁶⁶

Under de första åren var den kanske mest betydande konstnärliga händelsen på Nya Teatern premiären av Josef Julius Wecksells pjäs *Daniel Hjort*. Den framfördes första gången 26.11.1862 och var en stor framgång – pjäsen har betecknats som höjdpunkten på Wecksells konstnärliga gärning.⁶⁷

Direktionens arbetsbörda ökade i och med den fasta ensemblen. Fortfarande hade direktionen och den verkställande direktören ansvaret för huset med alla de praktiska bekymmer detta medförde. Därtill kom nu också arbetet med teaterproduktionerna. I januari 1862 beslöt direktionen inrätta en granskningskommitté för bestämmandet av repertoaren i framtiden.⁶⁸

Man undrar hur direktionsmedlemmarna hann med alla sina arbetsuppgifter. Redan som det nu var tycks bokföringen ha legat för fåfot.⁶⁹ Uppenbarligen bekymrade den

65 Von Bonsdorff 1962: 50; Weckström 1966: 86–87; Sundman 2012: 91–94.

66 Weckström 1966: 87.

67 Weckström 1966: 93–94.

68 HLSA 1270, Nya Theaterhus-Aktiebolagets direktionsmötesprotokoll 31.1.1862.

69 Weckström 1966: 99–100.

stora arbetsbördan också direktionen. Vid bolagsstämman i mars 1862 hade ett förslag väckts om att man skulle tillsätta en scenisk direktör, som samtidigt kunde fungera som verkställande direktör. Förslaget förföll eftersom någon fullt lämplig person inte kunde hittas, och direktionen hade ännu en tid ansvaret för den sceniska och ekonomiska förvaltningen. Vid sitt första möte efter bolagsstämman beslöt direktionen att den framledes skulle sammanträda varje torsdag och man beslöt vidare att verkställande direktören varje torsdag inför direktionen skulle framlägga förslag till repertoaren för följande vecka.⁷⁰

Frågan om teaterns ledning fick en slutlig lösning först några år efter Wikbergs avgång. Vid direktionens möte 25.2.1863 anmälde Wikberg att han var förhindrad att vidare fortfara med verkställande direktörsbefattningen. Han avgick ur styrelsen för Nya Teatern vid bolagsstämman 16.4.1863 kort före den brand som totalförstörde den nya teatern.⁷¹ I det här skedet hade Wikbergs offert till Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap om inrättandet av en lantbruksskola på Söderkulla godkänts, och han stod i beråd att flytta ut till gården för att inleda en karriär som lantbrukare och skolföreståndare.⁷²

För sitt arbete Nya Teatern, framförallt uppbyggnadsarbetet, till fromma blev kommerserådet Henrik Lindroos utnämnd till riddare af K. K. S:t Stanislai ordens 3:e klass, medan både Feodor Kiseleff och Carl Johan Wikberg fick varsin guldmedalj med påskrift ”för nyttig verksamhet” att bäras om halsen vid Stanislai ordens band.⁷³

Wikberg kvarstod som aktieägare i Nya Theaterhusbolaget hela sitt liv.⁷⁴

Lantbruket under 1800-talet

Vid ingången av 1860-talet inledde Wikberg sitt huvudsakliga arbete för det finska lantbruket, vilket skulle vara ända till hans död 1886. Hans värv omfattade bl.a. lantbruksskolan på Söderkulla, sekreterarskapet för Nylands och Tavastehus läns lant-

70 Weckström 1966: 88–91, 99–101; HLSA 1270, Nya Theaterhus-Aktiebolagets direktionsmötesprotokoll 31.3.1862 och 28.12.1862.

71 HLSA 1270, Nya Theaterhus-Aktiebolagets direktionsmötesprotokoll 25.2.1863; *Finlands Allmänna Tidning* 17.4.1863.

72 Wikberg valdes dock efter branden, tillsammans med bl.a. överstelöjtnant Appelberg och arkitekterna von Heideken och Boman, in den kommitté som skulle utarbeta förslag till ändringar i bolagets stadgar och även framställa förslag till nybyggnadsplan för teatern. Samma kommitté skulle också vidta nödiga åtgärder för att murarna till teaterhuset skulle skyddas från skada. *Helsingfors Tidningar* 4.7.1853. Wikbergs namn förekommer ännu i protokoll som är daterade på följande år i samband med att bolaget försöker komma överens med brandstodsbolaget om ersättningen.

73 *Helsingfors Dagblad* 22.4.1862.

74 RA, Helsingfors rådstugurätt, Ec:41 Bouppteckning 8451/1886.

brukssällskap, en lantbruksagentur för import och försäljning av lantbruksprodukter och -förnödenheter samt utställnings- och utredningsverksamhet, vilka samtliga skall särskådas närmare nedan.

Lantbruket var under hela 1800-talet och långt in på 1900-talet vårt lands modernisering. År 1860 stod jord- och skogsbruket för 62 procent av bruttonationalprodukten och ännu vid slutet av 1800-talet sysselsatte samma näringar tre fjärdedelar av vårt lands befolkning.⁷⁵

Under den första delen av 1800-talet följde ett antal missväxtår på varandra. Senaten fick därför rätt att utan förhandsanmälan till tsaren vidta åtgärder för avvärjandet av hungersnöd. En av senaten tillsatt utredningskommitté inkom därvid med ett antal förslag för effektiviserandet av lantbruket, innefattande understöd av boskapsskötseln, exportpremier för produkter av boskapsskötseln, inrättandet av lantbrukssällskap och förenandet av Saimen med Finska viken med en kanal. Senaten godkände förslagen, och beslöt bl.a. inrätta en lantbruksskola i Mustiala 1837. Skolan som sedermera blev ett institut inledde sin verksamhet 1840.⁷⁶

En av de viktigaste förändringarna inom lantbruket under 1800-talet var övergången från det gamla husbehovsodlandet till kommersiellt lantbruk. I det gamla lantbruket överfördes de nödiga kunskaperna och yrkesskickligheten från far till son och från mor till dotter. I det nya tillämpade man naturvetenskapernas senaste rön, vilket förutsatte en förbättring av undervisningen inom lantbruket.⁷⁷ Därför blev det viktigt att inrätta speciella skolor för bönderna. Vid sidan av institutet i Mustiala grundades lantbruksskolor i Tohmajärvi 1857, Koivikko, Korsholm och Otava 1859 samt Leväis och Maaskola 1860. Lantbruksskolan i Söderkulla inrättades 1863.⁷⁸

När lantbruket blev mera kommersiellt ökade också lantbrukets omsättning i och med att lantbrukarna sålde sina produkter och inte höll dem för eget bruk. Som motvikt till försäljningen köpte jordbrukarna i ökande utsträckning mera gödsel, kraftfoder, maskiner och byggnadsmaterial.⁷⁹ Det uppstod med andra ord ett behov för jordbruksagenturer som importerade och saluförde produkter som behövdes vid lantbruket. En del av agenturerna var korporativt ägda, såsom svenska andelsrörelsens Labor och senare finska Hankkija, medan en del var privata affärsföretag, av den typ som Wikberg ägnade sig åt på 1870- och 1880-talen.

Förnyelsen av lantbruket var ännu på hälft när landet drabbades av den förödande hungersnöden 1866–1868, då mer än 100 000 människor dog. Året 1869 representerar därför en viktig milstolpe för vårt lands lantbruk. Utgående från dansk modell ville man nu satsa mera på mejerihushållningen, framförallt på smöret och smörexporten. Man

75 Pietiäinen 1992: 11.

76 *Maanviljelystoimituskunta–Maatalousministeriö 90 vuotta 1860–1950*: 12.

77 Pietiäinen 1992: 15.

78 Niemelä 2003: 492.

79 Pietiäinen 1992: 15.

ansåg att vårt lands klimat passade bättre för kreatursskötsel än för sädesproduktion. För att befärma skolningen av mjölkbönderna grundades ett mejeriinstitut på Mustiala år 1881.⁸⁰

Utvecklingen av lantbruket leddes av den vid senaten år 1860 grundade jordbruks-expeditionen, som senare omvandlades till nuvarande jord- och skogsbruksministeriet, och av ett centralt ämbetsverk, lantbruksstyrelsen, som grundades år 1892.⁸¹

Söderkulla gård och skolorna på denna

Carl Johan Wikberg hade köpt Söderkulla gård 1859, dvs. redan fyra år innan han sålde apoteket resp. avgick från Nya Teaterns direktion. Den tidigare ägaren, friherre Berndt Gustaf Mellin, hade pantsatt gården till Nikolaj Kiseleff som sålde panten till Wikberg. Söderkulla övergick slutligen i Wikbergs ägo vid mitten av 1860-talet.⁸²

Med nutida mått mätt var Söderkulla på Wikbergs tid en gård av betydande storlek: den omfattade ca 330 hektar odlad jord och en totalareal av 1200 hektar.⁸³ På 1860-talet utökade Wikberg ägorna genom inköp av tvåtredjedelar av Massby gård. Delarna omfattade Ivars och Blåfields hemman, av vilka Ivars införlivades med Söderkulla medan Blåfields hemman beboddes av elever från jordbruksskolan. Därtill köpte Wikberg hemmanen Staffas, Pellas och Jeppas i Massby.⁸⁴

Wikberg var inte den enda borgaren eller handelsmannen som ägde en gård i Sibbo på 1800-talet. Många av herrgårdsägarna var icke-adliga. I själva verket innehades alla gårdar i Sibbo, förutom Eriksnäs och Nickby, av borgare och handelsmän från Helsingfors under någon period av 1700- och 1800-talen. Till exempel Wikbergs förre chef, apotekaren på I Apoteket, Gustaf Wilhelm Salingre, ägde Husö åren 1842–1856, med andra ord under samma tid när Wikberg arbetade på apoteket. Herrgårdsägarna påverkade på många sätt sin omgivning. De var idéspredare och påverkare. Nymodigheter i socknen infördes av dem – detta gällde t.ex. odlingsmetoder och nya jordbruksredskap.⁸⁵

Wikbergs offert till Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap om inrättandet av en lantbruksskola på Söderkulla hade godkänts vid sällskapets årsmöte i Tavastehus 29.1.1860.⁸⁶ Ett avtal uppgjordes några månader senare och i det stipulerades bl.a. att

80 *Maanviljelystoimituskunta–Maatalousministeriö 90 vuotta 1860–1950*: 19.

81 *Maanviljelystoimituskunta–Maatalousministeriö 90 vuotta 1860–1950*: 14; Pietiäinen 1992: 17.

82 TLA, Borgå domsaga, Cb1:38, fol. 284–286, Sibbo härads lagfartsärenden 6.3.1866: § 34; Kuvaja & Rantanen 1994: 206.

83 Jernström 1893: 27.

84 Kuvaja & Rantanen 1994: 236.

85 Kuvaja & Rantanen 1994: 237.

86 Jernström 1893: 14–15.

Huvudbyggnaden på Söderkulla som Wikberg lät uppföra efter att den gamla hade förstörts av eldsvåda 1865. Enbom et al. 2004: 78.

Wikberg skulle avlöna alla lärare som behövdes för skolan, han skulle ordna undervisning, sund boning samt ”kost som i orten är sedvanlig för den tjänande klassen”. Han förband sig vidare att utdela 800 mark i premier vid varje läroårs slut för lärlingar som utmärkt sig genom flit, uppmärksamhet osv. Däremot förbehöll han sig rätten att tillgodojuta egendomens hela avkastning och att utan ersättningsskyldighet för egendomens skötsel använda lärlingarna på de tider de ej enligt skolans ordningsstadga skulle sysselsättas i lärosalen. Därtill uppbar Wikberg per kvartal en ersättning på 3 000 mk.⁸⁷

Officiellt flyttade Wikberg med sin familj från Helsingfors till Sibbo 29.11.1863, men han inledde verksamheten på lantbruksskolan som dess föreståndare och första lärare redan i början av november 1863. På Söderkulla inrättades av lantbrukssällskapet också en trädgårdsskola 1866, och Wikberg fungerade som dess föreståndare i åtta år.⁸⁸

Två år efter skolans invigning avlade de första eleverna sin examen. Den 25.10.1865 kunde *Folkvännen* rapportera att årsexamen med avgående elever vid Söderkulla lant-

87 Jernström 1893: 14–15. Kontraktet uppgjordes första gången på 10 år, eller till slutet av 1872, men förnyades i april 1872 på sex år och överfördes på den nya ägaren, generalmajor Sebastian von Etter när denne köpte Söderkulla år 1876.

88 Helsingfors evangelisk-lutherska församlingars centralregister, Helsingfors odelade församlings kyrkobok: 1-827; Nyberg & Åkerblom 1950: 272; *Hufvudstadsbladet* 24.4.1866; *Helsingfors Tidningar* 30.4.1866.

bruksskola var, oaktat det fula vädret, talrikt besökt av både ståndspersoner från nära och fjärran och av allmogen, vilket, enligt *Folkvännen*, vittnade om det intresse med vilket inrättningen omfattades. De sju elever som utexaminerades gav prov på gott kunskande – ”klara och bestämda svar” – såväl i hjälpvetenskaperna, såsom matematik, som i den egentliga jordbruksläran. ”Då man betänker”, skriver *Folkvännen*, ”att många af eleverna vid sitt inträde knappt kunde läsa innantill, än mindre skriva eller räkna, så länder detta till mycken heder för såväl lärare som elever.” Senatorn och sällskapets sittande ordförande Furuhjelm uttryckte därför vid den avslutande middagen i väl valda ordalag den goda anledning lantbrukssällskapet hade att vara tillfreds med valet av herr apotekare Wikberg som föreståndare för skolan, och sällskapet tackade apotekaren och hans biträden för den nit de visat i sitt arbete.⁸⁹

Under den period Wikberg förestod skolan på Söderkulla finner man i lantbrukssällskapets akter idel beröm och tacksamhet gentemot hans sätt att sköta den. Sammanlagt studerade ca 130 elever vid skolan på Wikbergs tid.

Förutom att skolan fostrade ett stort antal blivande jordbrukare, i synnerhet från hela svenska Nyland, hade den även en gynnsam inverkan på den lokala jordbruksnäringsen. Jordbruksskolan bidrog väsentligen till höjandet av jordbruksnäringsen genom att demonstrera nya redskap och bättre brukningsmetoder.⁹⁰ Wikberg lät inrätta en smidesverkstad på skolan och i den tillverkade man bl.a. plogar, som var starka, men klumpiga. Plogarna blev i varje fall mycket använda i socknen. Även den lokala dikningskulturen bringades på ny bog. Åkrarna i Sibbo hade ännu vid ingången av 1800-talet varit dåligt dikade, och de var i många fall sank och blöta. Herrgårdsägarna införde mera avancerad dikningsteknik, och täckdikningen i Sibbo anses ha inletts på Söderkulla gård, just under Wikbergs tid.⁹¹

Wikberg biträdades av ett flertal lärare. Bland dessa bör särskilt nämnas den svenske agronomen C. J. Myrsten (1851–1927), som blev skolans direktor 1881. Denne konstruerade flera jordbruksmaskiner som på sin tid väckte mycket intresse. ”Myrsterian” utgjorde modell för de sädestorkningsmaskiner som användes i Sibbo långt in på 1900-talet.⁹²

När Wikberg valdes till föreståndare för jordbruksskolan blev han av direktionen för lantbrukssällskapet anmodad att anställa en överlärare eftersom han själv aldrig sysslade med undervisning. Wikberg svarade emellertid att han ägde nödiga teoretiska insikter för sysslan och att han skulle företa en utrikesresa för att studera metoderna vid lantbruksskolor utomlands.⁹³ Enligt vissa uppgifter studerade Wikberg vid det pomologiska institutet i Reutlingen, vilket var grundat 1860 av den tyske äppelexperten Edu-

89 *Folkvännen* 25.10.1865.

90 Nyberg & Åkerblom 1950: 272–273.

91 Nyberg & Åkerblom 1950: 272–273.

92 Nyberg & Åkerblom 1950: 273; Enbom *et al.* 2004: 81.

93 Björklund 2005: 47.

Vinjetten för tidningen *Landtmannen* var troligen ritad av C. J. Wikberg själv och den visar åkerbrukets gudinna Ceres omgiven av djur och av diverse lantbruksverktyg. I bakgrunden står ett ångdrivet tröskverk. *Landtmannen*, nr 6, 18.1.1878.

ard Lucas. Institutet hade årligen ett antal studerande också från utlandet. Elevmatriklarna för institutet har gått förlorade, men enligt uppgift hade man redan invigningsåret 1860 studerande från Schweiz, Österrike och Finland, och även i fortsättningen studerade ett flertal utomtyska elever vid institutet.⁹⁴

År 1865 förstördes karaktärsbyggnaden på Söderkulla av en eldsvåda. *Hufvudstadsbladet* rapporterade om tragiska händelsen den 18 mars, men uttryckte samtidigt sin lättnad över att det hus, som för lantbruksskolan ”av egaren särskildt blifwit uppfördt” inte blivit antänt.⁹⁵ Den gamla nedbrunna byggnaden härstammade från 1700-talet. Wikberg byggde en ny, ändamålsenlig huvudbyggnad i två våningar strax söder om den gamla som revs och flyttades bort.⁹⁶

Själva gården på Söderkulla och Wikbergs arbete som lantbrukare har behandlats synnerligen knapphändigt i rapporterna om lantbruksskolan. Förutom över 330 hektar odlad mark, fanns på gården även hästar, kor, tjurar, ungnöt, får och svin.⁹⁷ Som nämndes gav avtalet om lantbruksskolan Wikberg rätt att driva sitt lantbruk med hjälp av eleverna, vilka därvid antagligen gavs god praktisk övning i de teoretiska färdigheter de lärde sig i skolan.

Uppenbarligen låg trädgårdsodling Wikberg nära om hjärtat. Söderkulla var känt för sin blomsterprakt och förtjänsten för den tillskrivs Wikberg och hans fru. Den ”vackra, vithåriga assessorn och hans närsynta fru” brukade alltid förse sina gäster med ståtliga buketter för hemresan (från Söderkulla) har det noterats.⁹⁸

94 Nya Pressen 18.3.1886; Just 2004: 96.

95 *Hufvudstadsbladet* 18.3.1865.

96 Kuvaja & Rantanen 1994: 207.

97 TLA, Borgå domsagas arkiv, Cb2:1, fol. 291–294, Sibbo härads lagfartsärenden 7.4.1877: § 12.

98 *Åbo Underrättelser* 7.2.1863; *Hufvudstadsbladet* 24.4.1866; Kervinen 1952: 22.

Under sin tid som föreståndare för Söderkulla lantbruksskola fungerade Wikberg också ett knappt år (1.11.1868–15.9.1869) som vikarierande direktor för Mustiala lantbruksinstitut medan den ordinarie direktorn, Carl Anders Zitting, var tjänsteledig.⁹⁹ Initiativet till hans vikariat togs av senatorn, jordbruksexpeditionens dåvarande ordförande J. A. von Born (1815–1878), som hade fungerat som Söderkulla lantbruksskolas första inspektör under åren 1863–1865, och därmed torde ha blivit välförtrogen med Wikbergs arbetskapacitet. Senare samarbetade Wikberg med von Born bl.a. i samband med den stora industriutställningen i Helsingfors 1876. Wikberg utsågs också till ordförande i den kommitté som utarbetade organisationsförslaget för det högre mejeriinstitut på Mustiala som öppnades 1881.¹⁰⁰

Efter att ha ägt gården i 17 år sålde Wikberg 1876 Söderkulla till generalmajoren vid H.K. Majestäts svit, Sebastian von Etter, och avgick som föreståndare och första lärare vid lantbruksskolan.¹⁰¹ Officiellt bodde han dock kvar på gården ännu ett år och flyttade enligt kyrkoboksuppgifterna med familj till Helsingfors i oktober 1877.¹⁰²

Söderkulla lantbruksskola verkade från grundandet år 1863 i över 50 år ända fram till 1918. Efter Wikberg övertogs föreståndarskapet först av agronomen G. Nyholm, och under åren 1881–1909 sköttes direktorsskapet av C. J. Myrstén som aktivt bidrog till att ge skolan ett gott anseende. Söderkulla jordbruksskolas verksamhet flyttades från Sibbo till Västankvarn 1919, och fortsätter i dag inom ramen för Yrkeshögskolan Sydväst.¹⁰³

Lantbrukssällskapets allt-i-allo

Wikberg var medlem i Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap från 1858 och direktionsmedlem blev han redan 29.1.1862. Efter försäljningen av Söderkulla utsågs Wikberg 1876 till sällskapets sekreterare och skattmästare – i praktiken ett slags verksamhetsledare – och denna uppgift skötte han fram till sin död 1886. När Wikberg flyttade till Helsingfors inrättade han sig på Regeringsgatan 3. Sällskapets byrå och samlingar inhystes på samma adress.¹⁰⁴

Lantbrukssällskapet hade grundats 1856 och Wikbergs första företrädare på sekreterarposten – visserligen en interimistisk sådan – var rektorn, blivande senatorn, J. V.

99 *Mustiala 1840–1908*: 41.

100 NB, SLSA 1103, brev från C. J. Wikberg till J. A. von Born 5.10.1868; Carpelan 1903: 2395.

101 TLA, Borgå domsagas arkiv, Cb2:1, fol. 291–294, Sibbo härads lagfartsärenden 7.4.1877: § 12.

102 Helsingfors evangelisk-lutherska församlingars centralregister, Helsingfors odelade församlings kyrkobok: 1-827.

103 Nyberg & Åkerblom 1950: 273; Enbom *et al.* 2004: 79; Lindberg 1993: 348.

104 *Helsingfors Dagblad* 1.2.1862; Jernström 1893: 19; Björklund 2005: 107.

Snellman. I övrigt representerade sällskapet direktion främst den jordägande adeln. Wikberg var den sista sekreteraren som skötte arbetet som bisyssla. Efter honom valde sällskapet till den betydelsefulla posten personer som var utbildade i branschen och som kunde sköta uppdraget på heltid.¹⁰⁵

Wikbergs period som sekreterare är väldokumenterad i sällskapets 150-års historik, som utkom hösten 2005, och vi nöjer oss i detta sammanhang med att notera att han var föreståndare för centralanstalten för försäljning av hemslöjdsprodukter 1876–1882, att han skötte spannmålskontrollörens uppgifter samt frökontrollstationen. Därtill verkade han 1877–1878 som huvudredaktör för tidskriften *Landtmannen* och dess finska upplaga *Maamies*.¹⁰⁶ *Landtmannen/Maamies* utgavs gemensamt av landets lantbrukssällskap.¹⁰⁷

Parallellt med denna aktivitet började han med agenturverksamhet inom ramen för C. J. Wikbergs Landtbruksagentur, vilket han fortsatte med till sin död 1886. Han importerade bl.a. foderväxtfrön, gödsel, harvar och skördemaskiner. Helt problemfritt var det inte att lantbrukssällskapets kontrollör av spannmål och foderväxter i egen regi idkade handel med samma varor. Förhållandet uppmärksammades av sällskapet och på vårmötet 1880 bestämdes att en ny kontrollör skulle utses.¹⁰⁸

I slutet av Wikbergs tid som sekreterare inledde sällskapet en tradition att ha en inbjuden gästföreläsare vid lantbrukssällskapets möten.¹⁰⁹

Familjen Wikberg flyttade 1880 till gården Domus Litonii vid Alexandersgatan 50, där de blev hyresgäster hos familjen Litonius. Tekniska realskolan hade fungerat i samma byggnad fram till år 1877. Lantbrukssällskapets kansli följde med vid flyttningen. Intresserad som han var av moderniteter var Wikberg inte sen med att skaffa sig en egen telefon. Hans anslutning år 1880 fick nummer 72. Detta var två år före grundandet av Helsingfors telefonförening.¹¹⁰

105 Jernström 1893: 11–13. En av de ivrigaste förespråkarna för grundandet av ett lantbrukssällskap i Nyland och Tavastland var en annan apotekare, nämligen Carl Emil Carger, som bl.a. talade för växelbrukets införande i Finland i en artikel i Snellmans tidning *Litteraturbladet*. Rein 1904: 6–11. Om sekreterarposten se Lindholm 1931: 97.

106 Björklund 2005: 107; Carpelan 1903: 2395; Sundman 2006b.

107 Niemelä 2003: 491.

108 Björklund 2005: 107.

109 ÅAB, Handskriftssamling, Arthur Rindells samling, brev från C. J. Wikberg till Arthur Rindell 23.2 och 17.3.1886.

110 Putkonen 1997: 28–32, 42.

Konstgödningen

Redan från apotekartiden hittar vi tecken på att Wikbergs intresse för lantbruket även inbegrep lantbrukskemi. Han framställde, antagligen i sitt laboratorium på apoteket, ett konstgödningsämne, som han lät professor Moberg analysera. Professor Mobergs utlåtande skickade Wikberg till föreningsmötet för Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap i januari 1860. Av allt att döma hade Wikberg för avsikt att inleda industriell produktion av konstgödsel. Detta framgår av en insändare till *Finlands Allmänna Tidning*, och även guvernörens protokoll visar att han blivit beviljad privilegium ”för tillverkning av artificiellt gödningsämne i Sibbo socken”.¹¹¹

Wikbergs preliminära kalkyler hade gett vid handen att hans nya gödningsmedel i ekonomiskt hänseende framgångsrikt kunde konkurrera med importerad guano. Efter som Wikberg lät privilegiet förfalla 1864 är det möjligt att intresset för det konstgjorda gödningsmedlet hos jordbrukarna ändå inte visat sig tillräckligt stort för att tillverkningen skulle ha blivit lönsam. Det är också möjligt att arbetet med lantbruksskolan upptog så mycket tid att han inte hann med fabriken.

Gödningsämnena återkom Wikberg emellertid till ett flertal gånger senare i sitt liv. En av de viktigaste produkter hans lantbruksagentur saluförde på 1870- och 1880-talen var just konstgödsel, och 1873 besökte han utställningen i Wien med uppdrag att för senaten rapportera bland annat om de gödningsämnena som där varit utställda.¹¹²

Ännu några år före sin död undersökte Wikberg fyndigheter i Jämijärvi socken med tanke på ett industriellt utnyttjande av dessa för produktion av fosforsyra, som är ett viktigt utgångsämne vid tillverkningen av konstgödsel. Resultaten rapporterade han till lantbrukskemisten, sedermera professorn, Arthur Rindell (1852–1936)¹¹³ i ett brev av den 1 april 1884. Brevet vittnar om Wikbergs insikter i kemi, goda kontakter till utländska experter och om ett sunt ekonomisk tänkande, vilket framgår av följande citat:

111 *Finlands Allmänna Tidning* 29.2.1860, 21.4.1860. Wikberg erhöll sitt privilegium 19.4.1860 men lät det förfalla fyra år senare. *Finlands Allmänna Tidning* 15.6.1864; RA, Senatens ekonomie departement, registratorskontorets arkiv, Ca:213 ekonomie departementets protokoll 19.4.1860: §17, Ca:238 ekonomie departementets protokoll 1.6.1864: §28.

112 *Hufvudstadsbladet* 19.5.1873. Under åren 1875 och 1876 saluförde C. J. Wikberg och kommerserådet C. Åberg från Borgå diverse ”hjelpgödslingsämnena” som producerats av Emil Güssefeld i Hamburg. Se t.ex. *Hufvudstadsbladet* 3.12 och 31.12.1874 samt 8.3, 15.3, 18.3, 22.3 och 25.3.1875.

113 Arthur Rindell var den ena av de två första professorer som utnämndes vid agrikultur-ekonomiska sektionen år 1900. Han var sektionens första ordförande, sedermera dekanus. Han fungerade som förste lektor vid Mustiala lantbruksinstitut under slutet av 1800-talet. Klinge *et al.* 1989: 452.

Vid verkställd quantitativ undersökning [av provet från Jämijärvi], befanns det lufttorra ämnet innehålla 28,89 % organiskt ämne, 12,79 % fosforsyra och 0,66 % kalk, men deremot en stor mängd jern, till en del bundet vid svafel. Efter det åtskilliga misslyckade försök blifvit gjorda att på ett ekonomiskt sätt afskilja jernet, rådfrågade jag mig hos kemisterna Bergstrand och Eggers i Stockholm, hvilka föreslogo några metoder, hvilka visserligen ledde till målet, men ytterst fördyrade fosforsyran. Slutligen lyckades det mig dock att på ett, närapå lika sätt som det af AR [Arthur Rindell] omnämnda engelska, bortskaffa jernet, men betydligt billigare. Vid verkställd kalkyl öfver de sannolika kostnaderna vid ett arbete i stor skala, visade det sig dock äfven efter ifrågavarande method, syran skulle ställa sig i ett mycket högre pris än den nu har i benmjöl och de åtskilliga i handeln förekommande guanoarterna. På en bearbetning af det nog rika lagret kan, i fråga deraf, ej komma ifråga ifall detta skulle ske med den framgång att man kunde konkurrera med de fosforsyrahaltiga ämnen som nu finnas i handeln, hvarför jag också icke vidare bråkat dermed. Jämijärvi sockens aflägsna läge motarbetar också hvarje framgång i detta afseende.¹¹⁴

Den glömde utställningsentusiasten

I sin avhandling *Helsingfors–Paris* behandlar Kerstin Smeds de talrika internationella utställningar som ordnades under andra hälften av 1800-talet. Hon belyser på ett förtjänstfullt sätt hur världsutställningarna gav de finska utställarna en chans att visa upp finsk kultur och industri för den övriga världen och på det sättet profilera landet som en nation, separat från Ryssland.¹¹⁵

Utställningarna hade en stor betydelse för spridningen av innovationer samt tekniskt och ekonomiskt kunnande. Detta framförallt på grund av den tidens utvecklade kommunikationer. Till sin karaktär var utställningarna i första hand didaktiska. ”De betraktades som mönsterskolor för konstindustrin, men också som idébanker för industrin. Såväl arbetare som ingenjörer och vetenskapsmän skickades på statens bekostnad till utställningarna för att se och lära”, skriver Smeds.¹¹⁶

Ett flertal av godsägarna och lantbrukssällskapens aktivister och godsägare var i egenkap av företagare och industriidkare aktiva utställningsmänniskor, och vi ser bekanta namn som Borgström, Linder och von Born bland dessa. Wikberg nämns i samband med Wien-utställningen 1873, där Söderkulla lantbruksskola ställt ut en modell av en mejeribyggnad, som emellertid inte upptogs i den egentliga utställningskatalogen.¹¹⁷

114 ÅAB, Handskriftssamling, Arthur Rindells samling, brev från C. J. Wikberg till Arthur Rindell 1.4.1884.

115 Smeds 1996.

116 Smeds 1996: 346.

117 Smeds 1996: 393, 395, 126.

C. J. Wikbergs insats för de internationella utställningarna var dock mera omfattande än vad man kan sluta sig till av ovanstående undersökning, som i första hand koncentrerar sig på de stora internationella utställningarna. Wikberg var aktiv såsom utställare, men framförallt som organisatör och kommissarie, i samband med ett flertal utställningar, i synnerhet jordbruks- och mejerikutställningar.¹¹⁸ Till en del följde uppdragen säkerligen av hans ställning som sekreterare för lantbrukssällskapet.

Wikbergs namn kommer upp i samband med lantbruks- och industriutställningar redan vid lantbrukssällskapets årsmöte den 30.1.1860. På förslag av baron Linder beslöt sällskapet nämligen tillsätta en kommitté, vars uppgift var att hjälpa utställare från Nylands och Tavastehus län med expedierandet av utställningsartiklar till den stora utställningen av lantbruks- och industriprodukter som ordnades av Kejserliga fria ekonomiska sällskapet i S:t Petersburg 1860. Till kommitterade utsågs Wikberg och Th. Aschán, vilka uppmanades adjungera en tredje medlem och genom tidningsannonser meddela allmänheten om sina tjänster.¹¹⁹

Wikberg deltog själv som utställare vid lantbruksutställningen i Moskva 1864, som inom forskningen ansetts såsom betydelsefull genom att finnarna där hade en egen stor avdelning, veterligen den första i internationella sammanhang. Wikberg hade en utställningsavdelning, som var placerad precis bredvid Mustialas. Vid utställningen fick hans mullharv ”ministerii för riksdömänernas” mindre guldmedalj, och hans rullharv Kejserliga moskovska jordbrukssällskapets lilla silvermedalj. Av de 75 finska deltagarna var det endast sju som belönades med stor eller liten guldmedalj.¹²⁰

Wikbergs deltagande vid Wien-utställningen 1873 diskuterades redan ovan. Modellen han ställde ut torde ha föreställt ett mejeri i Borgå. En dylik modell presenterade Wikberg i varje fall vid lantbruksutställningen i S:t Petersburg sex år senare.¹²¹

Wikberg uppgjorde en karta över finska lantbruksskolor och mejeriinrättningar, som han visade vid tre större utställningar under slutet av 1870-talet och som fick mycken beröm. Kartan anger de klimatografiska gränserna för de olika sädesslagens odlingsområden samt för de inhemska trädslagens utbredning. Vi kan läsa i *Åbo Underrättelser* av den 9.3.1877 under rubriken ”Finland på mejerikutställningen i Hamburg” att man i *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* betraktat Wikbergs karta såsom ”högt märkvärdig”, och professor Johan Arrhenius, ledamoten av den svenska lantbruksakademien, beteck-

118 *Hufvudstadsbladet* (12.3.1877) citerar *Helsingfors Dagblad* som skriver om mejerikutställningen i Hamburg 1877: ”[...] C. J. Wikberg, hwars förtjenster om de förberedande anordningarne för Finlands uppträdande vid denna utställning så mycket mera böra hållas i minnet, som desamma kröntes med så afgjord framgång.”

119 *Finlands Allmänna Tidning* 2.2.1860.

120 Smeds 1996: 71–72; *Åbo Underrättelser* 19.11.1864.

121 Vikberga 1879.

nade för sin del i en insändare till *Morgonbladet* kartan, som han hade citerat vid en sammankomst för akademien, för ”en officiell auktoritet”.¹²²

Till världsutställningen i Paris 1878 sändes bl.a. sagda C. J. Wikbergs Agrikultur- och mejerikarta samt en spinnrock. Vid mejerieställningen i S:t Petersburg 1879 var Wikberg finländsk kommissarie, och han utgav utställningsbroschyren för de finska deltagarnas del. Vid utställningen belönades han med en liten guldmedalj för sin mejerikarta.¹²³

Sin största insats på utställningsområdet gjorde Wikberg emellertid vid ordnandet av tre större inhemska utställningar i Helsingfors, nämligen den ”Första Allmänna Finska Hemslöjdsutställningen” (dvs. den arbetande slöjdsutställningen) i Helsingfors 1875, den ”Allmänna Finska Konst- och Industriutställningen” i Helsingfors 1876 och den ”Första Finska Mejeriutställningen” i Helsingfors 1879. Enligt nekrologen i tidningen *Hämäläinen* var Wikberg initiativtagare till den arbetande slöjdsutställningen och en av de drivande krafterna bakom industriutställningen:

Wikberg-vainajan toimesta saatiin Helsingissä täytäntöön ”työtä tekevä käsityönäyttely” vuonna 1875 ja seuraavana vuonna yleinen Suomen teollisuusnäyttely – ainakin oli hän yksi toimikunnan tehokkaimmista jäsenistä.¹²⁴

Av katalogen över hemslöjdsutställningen 1875 framgår att Wikberg var ordförande för utställningens bestyrelse, och att han själv, utanför tävlingen, ställde ut vissa föremål vid slöjdsutställningen. Även hans fru Sofie och son Bertil deltog med egna alster, och Bertil fungerade samtidigt som sekreterare och kassör för utställningen.¹²⁵

Intresset för hemslöjden och dess befrämjande hade Wikberg manifesterat redan ett flertal år tidigare. Han hade deltagit i den första kommittén för hemslöjdens upphjälpande 1872, och han var medlem i Föreningen för konstfliten i Finland – han var en tid

122 Sundman 2006a; *Åbo Underrättelser* 9.3.1877; *Morgonbladet* 10.6.1880. Lektorn vid Mus-tiala lantbruksinstitut, Gösta Grotenfelt, som 1900 utnämndes till professor i jordbruks-lära och lantbruksekonomi, uppgjorde till världsutställningen i Paris 1895 en karta som visade de klimatologiska förutsättningarna för spannmålsodling i norr (”Carte N:o 3, montrant l’extensio de la culture des céréales en Finlande, dressée principalement d’après les rapports des agronomes gouvernementaux en décembre 1895 par Gösta Grotenfelt”). Klinge *et al.* 1989: 451. Kartan bär tydliga likheter med C. J. Wikbergs ”Mejerikarta” och är möjligen inspirerad av denna.

123 Smeds 1996: 370; *Morgonbladet* 11.11.1879.

124 *Hämäläinen* 20.3.1886: ”På den avlidne Wikbergs försorg arrangerades i Helsingfors ’den arbetande hantverksutställningen’ år 1875 och följande år den finska industriutställningen – åtminstone var han en av bestyrelsens effektivaste medlemmar”. Fritt översatt av författaren till denna artikel.

125 *Katalog öfver vid Första Allmänna Finska Hemslöjdsutställningen i Helsingfors, 1875, exponerade föremål.*

t.o.m. inspektör för konstflitföreningens skola. Han ivrade även för hemslöjden inom ramen för Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap och framhöll betydelse av en dylik binäring och av skolning t.ex. med hjälp av ambuleringe lärare.¹²⁶

Den arbetande utställningen har karakteriserats som en stormönstring av finsk slöjd och konsthantverk, med främst didaktiskt syfte.¹²⁷ Detta var uppenbarligen en målsättning som valts av Wikberg och hans kollegor och den passar bra ihop med den inriktning på allmän folkbildning som Wikberg ådagalagt redan vid Söderkulla skolor.

I detta sammanhang kan parentetiskt ännu tilläggas att Wikberg i egenskap av ordförande för bestyrelsen för hemslöjdsutställningen sammankallade ett möte i augusti 1875 på Studenthuset för diskussion om hemslöjden. Mötet var välbesökt (ca 150 deltagare). Mötets åsikt var att flertal försäljningsmagasin för hemslöjdsprodukter bör anläggas med temporära statsunderstöd – ett centralmagasin i Helsingfors och filialer på landsorten. Kejsarliga Senaten beviljade i oktober 1876 ett anlag på 3000 mark per år för ändamålet och med stöd av detta öppnades en dylik försäljningslokal på Regeringsgatan 3 i samband med lantbrukssällskapets kontor.¹²⁸

Vid industriutställningen var Wikberg utsedd till kommissarie för den temporära utställningen (dvs. lantbruksutställningen).¹²⁹ Den temporära utställningen ordnades norr om den egentliga utställningen i Brunnsparken, på nuvarande ryska ambassadens område vid Ulrikasgatan. Ordförande för utställningens bestyrelse var senator J. A. von Born.¹³⁰

Vad utställningsverksamheten i övrigt beträffar kan vi notera att Wikberg också var medlem i bestyrelsen för den första mejeritställningen 1879 i Helsingfors, för vilket arbete han blev belönad. I maj ingick i *Morgonbladet* en notis enligt vilken Hans Kejsarliga Majestät ”i Näder behagat utnämna ordföranden i bestyrelsen för senaste mejeritställning i Helsingfors, kammarjunkaren, friherre H. G. Boije till kammarherre vid Hans Majestäts Hof och ledamoten i samma bestyrelse, kollegieassessorn K. J. Wikberg till riddare af K. K. S:t Stanislai ordens 2:a klass.”¹³¹

I egenskap av lantbrukssällskapets sekreterare skötte Wikberg om de praktiska arrangemangen för utställarnas försändelser av produkter till olika utställningar under 1870- och 1880-talen. Han gav exempelvis noggranna anvisningar för hugade utställ-

126 Hougberg 1895: 187; *Morgonbladet* 22.2.1877; *Åbo Underrättelser* 2.4.1878.

127 Smeds 1996: 133.

128 *Morgonbladet* 31.8.1875; *Hämäläinen* 5.10.1876; *Åbo Underrättelser* 18.10.1876.

129 På grund av sjukdom var Wikberg förhindrad att sköta sin befattning, *Allmänna Finska Utställningen i Helsingfors*: 3.

130 *Allmänna Finska Utställningen i Helsingfors* 1876: 2; *Morgonbladet* 21.2.1876.

131 *Morgonbladet* 24.5.1879. Carl Johan Wikberg var flerfaldig riddare, han erhöll förutom ovannämnda orden också Stanilais-orden av 3:e klass, Anne-orden av 3:e klass och Kungliga Svenska Vasa Orden. Till kollegieassessor utsågs han 1870. Hougberg 1895: 187.

ningsdeltagare hur smörprover för den internationella lantbruksutställningen i London 1879 skulle förpackas och behandlas före avsändning. Uppgifter om att Wikberg själv skulle ha deltagit vid industriutställningar ännu på 1880-talet har inte påträffats. Däremot var han utsedd till medlem i bestyrelsen för Finlands deltagande i den konst- och industriutställning som ursprungligen skulle hållas i Moskva år 1881. På grund av mordet på tsar Alexander II uppskötts utställningen till följande år, och Wikberg var då en av de finska jurymännen.¹³²

Import av boskap och export av smör

Jämsides med sina övriga arbetsuppgifter samarbetade Wikberg med senaten och övriga statliga myndigheter. Framförallt under 1870- och 1880-talet fungerade han som utredningsman och kommittémedlem i olika sammanhang.

Ovan konstaterades redan att Wikberg varit utställare vid världsutställningen i Wien. Han hade emellertid även ett annat uppdrag där. Den 23.3.1873 beviljade senaten Wikberg ett resebidrag av 1 200 mark för resan till Wien, med förbindelse för Wikberg att ta kännedom om hemslöjden, om ”nyaste tiders erfarenhet beträffande artificiella gödningsämnenas användande och om nyaste uppfinningar i afseende å jordbruksredskap”. Wikberg ålades att efter hemkomsten avge en reserapport till senaten.¹³³

Senatens och jordbruksexpeditionens intresse för Wien-utställningen sammanfaller med den omställning av lantbruket till en fri näringsgren som jordbruksexpeditionen eftersträvade från slutet av 1860-talet under ledning av J. A. von Born och hans efterträdare Oscar Norrmén. Enligt Gösta Grotenfelt, som skrev en kort biografi över Wikberg, hade C. J. Wikberg under 1880-talet ”stort inflytande på jordbruksfrågornas ledning i landet, enär han åtnjöt största förtroende hos d.v. jordbrukschefen senator O. Norrmén”.¹³⁴

Det ligger därmed nära till hands att anta att åtminstone en del av de utredningar och uppdrag Wikberg fullgjorde framförallt som sekreterare för lantbrukssällskapet under sent 1870-tal och början av 80-talet skedde på initiativ av just senator Norrmén.

Som en del i den nya jordbrukspolitikens förefaller det ha varit viktigt att importera nya boskapsraser. Året efter Wien-utställningen engagerades Wikberg för kreatursinköp i Sverige. *Morgonbladet* rapporterade i april 1874 att nötboskap av Angler-rasen skulle inhandlas av Wikberg och säljas på auktion för att utspridas bland jordbrukarna. Detta var tydligen inte helt problemfritt, eftersom *Morgonbladet* anförde vissa meningar bland agronomer, enligt vilka man å det bestämdaste avstyrde införandet av Angler-

132 *Morgonbladet* 19.4.1879 och 27.3.1880; *Östra Finland* 23.6.1882.

133 *Hufvudstadsbladet* 19.5.1873.

134 *Carpelan* 1903: 2394–2395.

rasen i Finland. Wikbergs inköpsresa utfördes, trots dylika betänkligheter, tydligen med framgång. Och resan upprepades också följande år.¹³⁵

Smörexporten framförallt till England var viktig för mejerihushållningen, och några år senare, dvs. 1877, blev Wikberg medlem i en av senaten tillsatt kommitté för förbättrande av kvaliteten hos exportsmöret.¹³⁶

Slutligen kan vi nämna ett något speciellt problem som Wikberg ombads utreda: Boskapspest antogs förekomma i Ryssland 1881, och kejserliga senaten var bekymrad för att sjukdomen skulle komma till Finland genom import av hö. Wikberg skickades därför iväg på expedition tillsammans med veterinären Ludvig Fabritius till Novgorod-ska och S:t Petersburgska guvernementen för att undersöka läget.

Utgående från den tämligen detaljerade reseberättelsen som herrarna inkom med stod det klart att sjukdomen inte var boskapspest utan endast mjältbrand eller sibirisk pest, och därför ansåg Medicinalstyrelsen att några särskilda försiktighetsmått inte behövde vidtas vid importen av hö från Ryssland.¹³⁷

Wikberg som industriföretagare

Som framgår av det ovanstående var Wikberg inte en industriföretagare på samma sätt som t.ex. Johan Julin d.y. eller G. A. Serlachius. Till de internationella utställningarna hämtade han närmast föremål som hänförde sig till lantbruket. På Söderkulla gård drev han dock ett mindre tegelbruk, som tillverkade tegel och dräneringsrör, och vid smedjan producerade man plogar.¹³⁸ På Söderkulla hade Wikberg också på 1860-talet en tändsticksfabrik, och enligt en del källor ägde han en tändsticksfabrik även i Helsingfors.¹³⁹

Sin viktigaste industriella insats gjorde Wikberg för målfärgsindustrin, närmare bestämt för tillverkningen av linolja. Wikberg deltog vid grundandet av ett aktiebolag benämnt ”Dickursby oljeslageri aktiebolag” i december 1875. Övriga grundande medlemmar var friherre A. G. Mellin samt herrarna Pehr Emil af Forselles, Carl Anders Herman Boije av Gennäs, Carl Sahlstein, Robert Björkenheim, Edvard Duncker och Sven Hougberg. Wikberg valdes till disponent med uppgift att ombesörja köpet och andra formaliteter.¹⁴⁰

Avsikten med bolaget var att överta det oljeslageri som ursprungligen grundats av överstelöjtnanten Anders Lorentz Munsterhjelm, även han medlem i lantbrukssäll-

135 *Morgonbladet* 22.4.1874; *Åbo Underrättelser* 26.7.1875. Om kreatursimporten under 1800-talet se t.ex. Lindholm 1931: 12–13, 15–19.

136 *Morgonbladet* 23.4.1877; *Wiborgsbladet* 30.10.1888.

137 *Morgonbladet* 15.10.1881.

138 *Morgonbladet* 22.9.1876; Nyberg & Åkerblom 1950: 272.

139 Enbom *et al.* 2004: 83; Kovero 1950: 506.

140 Von Bonsdorff 1962: 48.

På Söderkulla tillverkades bl.a. tändstickor på Wikbergs tid. Enbom et al. 2004: 83.

skapet, av den dåvarande ägaren, Henrik Lindroos handelshus. Så skedde redan den i mars 1876. Det kan noteras att Henrik Lindroos var son till Johan Henrik Lindroos, som satt i Nya Teaterns direktion samtidigt som Wikberg.

Lars von Bonsdorff konstaterar att nästan alla aktieägarna var godsägare med besittningar öster om Helsingfors. Många var dessutom medlemmar i Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap; Björkenheim och Duncker var åtminstone senare direktionsmedlemmar i lantbruks-

sällskapet, och Duncker ordförande.¹⁴¹ Oljebolagets sammansättning antyder att det betraktades som en angelägen sak för lantbruket att trygga den fortsatta verksamheten vid fabriken efter det att handelshuset Lindroos hade förlorat intresset för företaget. Lin odlades i östra Nyland, vilket kan vara en förklaring till att de nya aktionärerna kom just från den landsändan. Som ett exempel kan nämnas att Söderkulla gård levererade ännu in på 1920-talet lin till spinneriet i Tammerfors. Råvaruproducenternas intresse stod således bakom bolagsbildningen.¹⁴²

För Wikberg torde linodlingen och linoljehanteringens varit bekant redan från hans ungdom, eftersom den tavastländska linodlingen traditionellt varit omfattande.

Disponenten Wikberg skred till verket och strävade till att öka upphandlingen av lin även från andra producenter än aktieägarna i bolaget. Ett år senare kan vi läsa annonser t.ex. i tidningen *Hämäläinen*, enligt vilka Wikberg köper in linfrö i större eller mindre partier. Odlarna uppmanades leverera mindre partier direkt till Dickursby oljefabrik, medan leveransen av större partier skulle skilt överenskommas med honom.¹⁴³

Företaget hamnade efter några år i svårigheter på grund av för litet startkapital, som enbart motsvarade anläggningens värde. För driftskostnaderna fanns ingen reserv. Därtill drabbades linoljebranschen av lågkonjunkturen som bredde ut sig i landet 1878. I detta läge beslöt Wikberg satsa mera egna pengar i bolaget. Han blev huvudägare och drev därefter verksamheten under de följande fem åren.¹⁴⁴ Detta skedde parallellt med hans värv som sekreterare för lantbrukssällskapet, och samtidigt som Wikberg

141 Björklund 2005: 409, 411. Edvard Duncker var 1892 på förslag till posten som överdirektör för den nybildade jordbruksstyrelsen. Pietiäinen 1992: 18–19.

142 Von Bonsdorff 1962: 50; Jernström 1893: 11.

143 *Hämäläinen* 15.11.1877.

144 Von Bonsdorff 1962: 51–53.

även, åtminstone av tidningsannonseringen att döma, synnerligen ivrigt bedrev sin lantbruksagentur.

Under oljeslageriaktiebolagets tid gjordes vissa nyinvesteringar och förbättringar av maskinparken. Det blev dock med tiden uppenbart att en kapitalstarkare ägare krävdes för att utveckla verksamheten. En dylik hittade Wikberg i en tidigare kund, nämligen handelshuset Schildt & Hallberg, till vilket han under 1880-talet sålt bl.a. linfrökakor och linfrömjöl. Schildt & Hallberg övertog fabriken i november 1885, endast fyra månader före Wikbergs död, och slutlikviden för köpet erlades till hans änka under de följande åren.¹⁴⁵

Mångsysslaren

Den 17.3.1886 hade C. J. Wikberg bjudit in gäster till sitt hem på Alexandersgatan 50. En kvart i tre på eftermiddagen, mitt under ett samtal med sina vänner, överfölls han plötsligt av svindel, sannolikt framkallad av ett slaganfall, som inom få minuter ändade hans liv.¹⁴⁶

Nekrologer infördes dagarna därpå i bl.a. dagstidningarna *Hufvudstadsbladet*, *Helsingfors Dagblad*, *Nya Pressen*, *Folkvännen* och *Hämäläinen* samt några veckor senare i lantbrukstidningen *Biet*.¹⁴⁷ I dödsrunorna betonade man Wikbergs mångsidiga arbete för lantbruket, hans engagemang för landets modernärning som han omfattade med ”aldrig svalnande, av grundliga kunskaper städse upplivade deltagande”. *Nya Pressen* avslutar:

Af ett vänsällt och tillgängligt väsende vad det lätt för den aflidne att i tiden tillvinna sig en krets af talrika vänner, isynnerhet bland de yngre jordbrukarne, hvilka aldrig förgäfvades värdjade till den åldriges rika erfarenhet och mångsidiga kunskaper.

Apotekare, teaterbyggare, skolföreståndare, godsägare, verksamhetsledare, utredningsman, kemist, industrialist och affärsman. Dessa är några av de epitet man kan sätta på Carl Johan Wikberg, en man som från en anspråkslös bakgrund i 1800-talets Tavastehus via S:t Petersburg kom till Helsingfors och med energi, driftighet och seghet arbetade på ett stort antal, sinsemellan helt olika områden.

Wikberg var en märklig person. Trots att han saknade titel och universitetsskolning kunde han etablera sig i ståndssamhället och bli accepterad av borgerskapet i Helsing-

145 Von Bonsdorff 1962: 54.

146 *Folkvännen* 18.3.1886.

147 *Hufvudstadsbladet* 18.3.1886; *Helsingfors Dagblad* 18.3.1886; *Nya Pressen* 18.3.1886; *Folkvännen* 18.3.1886; *Hämäläinen* 20.3.1886; *Biet* 1886: 108.

fors. Detta visar hans många förtroendeuppdrag. Han klarade sig också som företagare och affärsman inom ramen för sin lantbruksagentur och Dickursby oljeslageri i den nya miljön av ökad konkurrens som uppstod, när näringsfrihet infördes och skråväsendet upphävdes på 1870-talet. Till yttermera visso åtnjöt Wikberg ett stort förtroende hos jordbruksexpeditionen ordförande J. A. von Born och O. Norrmén, utan att ha någon som helst formell utbildning i jordbruksbranschen, och han anlätades av dessa som expert när jordbruksexpeditionen arbetade för att rikta in landets lantbruk på nya banor.

Mycket av det Wikberg åstadkom eller arbetade för hade ett långvarigt, i vissa fall till och med bestående värde: Apoteket vid Skillnaden fungerar ännu, och det samma gäller för Nya Teaterns efterföljare, Svenska Teatern i Helsingfors. Kring Dickursby oljeslageri har vårt lands största färgfabrik, Tikkurila Oy, växt upp. Lantbrukssällskapet, sedan 1946 under namnet Nylands Svenska Lantbrukssällskap, fyllde 150 år 2006. Lantbruksskolan som fungerade på Söderkulla fram till 1918 skolade ett stort antal lantbrukare under denna tid, och dess verksamhet fortsätter ännu inom ramen för Yrkeshögskolan Novia.

Hur mycket Wikberg *de facto* kunde påverka lantbrukets utveckling i vårt land är svårare att bedöma. Om vi lyssnar på hans samtida, var denna inverkan inte obetydlig. Såsom tidningen *Hämäläinen* konstaterar:

...ennen kaikkia elää hänen muistonsa niistä toimista, joissa Uudenmaan ja Hämeenläänin maanviljelysseura on vaikuttanut pääelinkeinomme edistämiseksi sanotuista lääneistä. Ja se edistys on viimeksi kuluneena vuosikymmenenä astunut pitkän ja silminnähtävän askeleen.¹⁴⁸

Wikberg var en kombination av entreprenör och lagspelare. Som entreprenör var han kapabel att på egen hand skapa något nytt. Om detta bär apoteket och lantbruksskolan sitt tydliga vittnesmål. Som lagspelare ställde han villigt sin stora arbetskapacitet och sin förmåga att självständigt och med oförtröttlig kraft utträtta ting till andras förfogande. Såsom fallet ansetts vara med Johannes Jernström,¹⁴⁹ Wikbergs efterträdare på posten som sekreterare i Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap, skedde Wikbergs arbete i kommittéer och styrelser i första hand i det fördolda, medan de synligaste positionerna intogs av andra. Kanske detta är en orsak till att hans insatser inte uppmärksammas i större utsträckning? Med facit på handen kan vi dock i dag sammanfattningsvis konstatera – för att travestera Topelius – att det Carl Johan Wikberg gjorde var ”ganska mycket i jämförelse med vad som varit, och inte så litet för framtidens fordringar”.

148 ”...framförallt lever minnet av honom genom det arbete som via Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap utförts för befrämjandet av utvecklingen inom huvudnäringen i sagda län. Och denna utveckling har under det senast gångna årtiondet tagit ett långt och synligt steg framåt.” Fritt översatt av författaren till denna artikel.

149 Mäkinen 2004: 426–427.

Källor

Arkivkällor

Helsingfors evangelisk-lutherska församlingars centralregister

Helsingfors odelade församlings kyrkobok: 1-827

Helsingfors stadsarkiv (HSA)

Byggnadsritningar

Tomtregistret

Nationalbiblioteket, Helsingfors (NB)

Svenska litteratursällskapet, SLSA 1103, brev från C. J. Wikberg till J. A. von Born 5.10.1868

Riksarkivet, Helsingfors (RA)

Helsingfors rådstugurätt

Ec:21 Boupppteckning 2695/1850

Ec:41 Boupppteckning 8451/1886

Senatens ekonomie departement, registratorskontorets arkiv

Ca:213 ekonomie departementets protokoll 19.4.1860: §17

Ca:238 ekonomie departementets protokoll 1.6.1864: §28

Stockholms stadsarkiv (SSA)

Allmänna barnhuset, rulla över utlämnade barn, vol. D2H:22, D2H:28 och E5G:41

Nicolai församlings födelsebok och husförhörlängder

Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors (SLS)

Svenska Teaterns arkiv

Svenska litteratursällskapet, HLSA 1270, Nya Theaterhus-Aktiebolagets direktionsmötesprotokoll 31.1, 31.3, 28.12.1862 samt 25.2.1863

Tavastehus landsarkivet (TLA)

Borgå domsaga

Cb1:38, fol. 284–286, Sibbo härads lagfartsärenden 6.3.1866: § 34

Cb2:1, fol. 291–294, Sibbo härads lagfartsärenden 7.4.1877: § 12

Sjundeå boupppteckningar 1820: nr 5

Sääksmäen alisen tuomiokunnan arkisto, protokoll för lagfartsärenden för Vånå mm. härad: 13.9.1810, 2.3.1812 och 26.2.1813

Tavastehus rådstugurätt, Ed:6 Konkursakter 1830–1832

Åbo Akademis Bibliotek (ÅAB)

Handskriftsavdelningen

Arthur Rindells samling, brev från C. J. Wikberg till Arthur Rindell 1.4.1884 samt 23.2, 17.3.1886

Finska Hushållningssällskapet arkiv, D XXIII 6, brev från Em. Wiikberg till Kejsarliga Finska Hushållningssällskapet 29.7.1819

Tidningar

Biet 1886.

Finlands Allmänna Tidning 20.2.1850, 29.1.1857, 2.2.1860, 29.2.1860, 21.4.1860, 3.7.1861, 17.4.1863, 15.6.1864.

Folkvännen 25.10.1865, 18.3.1886.

Helsingfors Dagblad 1.2.1862, 22.4.1862, 5.7.1862, 18.3.1886.

Helsingfors Tidningar 4.7.1853, 28.12.1853, 24.4.1857, 16.5.1857, 7.10.1857, 8.5.1858, 29.11.1860, 30.4.1866.

Hufvudstadsbladet 18.3.1865, 24.4.1866, 19.5.1873, 3.12.1874, 31.12.1874, 8.3.1875, 15.3.1875, 18.3.1875, 22.3.1875, 25.3.1875, 12.3.1877, 18.3.1886.
Hämäläinen 5.10.1876, 15.11.1877, 20.3.1886.
Nya Pressen 18.3.1886.
Papperslyktan 16.5.1859.
Wiborg 28.4.1857.
Wiborgsbladet 30.10.1888.
Åbo Tidningar 26.8.1843, 16.9.1843, 7.12.1860.
Åbo Underrättelser 7.2.1863, 26.1.1864, 19.11.1864, 26.7.1875, 18.10.1876, 9.3.1877, 2.4.1878.
Östra Finland 23.6.1882.

Litteratur

Allmänna Finska Uställningen i Helsingfors, Officiel katalog, andra upplagan, 1876, Helsingfors.
 Björklund, Kim 2005: *Nylands svenska lantbrukssällskap 1856–2006. För, genom och med folket*. Helsingfors.
 Bonsdorff, Lars G. von 1962: *Hundra år i kamp mot rost och röta*. Helsingfors.
 Borodkin, M. 1905: *Kriget vid Finlands kuster 1854–55*. Stockholm.
 Brenner, Alf 1955: *Sjundeå sockens historia*, andra delen. Sjundeå.
 —1964: *Sjundeå sockens historia*, tredje delen. Sjundeå.
 Carpelan, Tor 1903: *Finsk biografisk handbok*. Helsingfors.
 Edlund, G. W. 1859: *Adresskalender och vägvisare inom hufvudstaden*. Helsingfors.
 Elfgrén, Raili 1972: *Svenskt teaterliv 1825–1875*. Arkivstudier vid Stadsmuséet, Villa Haga-sund. Helsingfors.
 Enbom, Sten, Birgit Lindroos & Odin Sjöholm 2004: *Skeden i Sibbos historia*. Sibbo.
Finlands statskalender 1863. Helsingfors 1863.
 Hougberg, K. J. 1895: *Finlands apotekare*. Helsingfors.
 Isaksson, Martin 1982: *Kring Bomarsund*. Helsingfors.
 Jernström, Johannes 1893: *Redogörelse över Söderkulla Lantbruksskolas värksamhet under åren 1863/64–1892/93*. Helsingfors.
 Just, Franz Friedrich 2004: Eduard Lucas und das Pomologische Institut in Reutlingen. *Reutlinger Geschichtsblätter 2003*: 73–212.
 Karlsson, Birgitta 2002: Historik med tyngdpunkt på perioden 1975–2000. *Svenska Teatern i Helsingfors. Repertoar 1975–2000*. Borgå.
 Karsten, Walter 1933: *Farmacins historia i Finland*. Helsingfors.
Katalog öfver vid Första Allmänna Finska Hemslöjdsutställningen i Helsingfors, 1875, expone-rade föremål. Helsingfors 1875.
 Kervinen, Ilmari 1952: *Apoteket vid Skillnaden*. Helsingfors.
 Klinge, Matti et al. 1989: *Kejserliga Alexanders Universitetet 1808–1917*. Helsingfors.
 Kovero, Martti 1950: Helsingfors som handelsstad. *Helsingfors stads historia*. III delen, första bandet. Helsingfors.
 Kurkimies, Igor 2002: Kauppiaaliikemiesten F. P. Kiseleffin ja F. F. Kiseleffin – isän ja pojan – merkittävä osuus Helsingin talouselämän kasvuun 1800-luvulla. Svante Konstantin Kuhlberg (toim.), *Venäläiset kauppiat Helsingin historiassa*. Helsinki.
 Kuvaja, Christer & Arja Rantanen 1994: *Sibbo Sockens historia fram till år 1868*, band 1. Sibbo.
 Lilius, Henrik 1984: *Esplanaden på 1800-talet*. Helsingfors.
 Lindberg, Johan 1993: Skolan på Skallasbacken – en vision och en storsatsning. Joakim Hansson & Lars-Folke Landgrén (red.), *Stark ström med egna vågor går genom hafvet, Nylands Nations historia 1643–1993*. Helsingfors.

- Lindholm, A. Sixtus 1931: *Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap 1856–1831. En minnesskrift*. Helsingfors.
- Maanviljelystoimituskunta–Maatalousministeriö 90 vuotta 1860–1950*. Helsinki 1950.
- Morgonbladet* 14.5.1849, 16.10.1854, 22.4.1874, 31.8.1875, 21.2.1876, 22.9.1876, 22.2.1877, 23.4.1877, 12.9.1878, 19.4.1879, 24.5.1879, 11.11.1879, 27.3.1880, 10.6.1880, 15.10.1881.
- Mustiala 1840–1908. Muistojulkaisu*. Helsinki 1928.
- Myllyniemi, Seppo (red.) 2004: *Hämeenlinnan Triviaalikoulun oppilasmatrikkeli 1799–1841*. Hämeenlinna.
- Mäkinen, Riitta 2004: Johannes Jernström. I verket *Suomen Kansallisbiografia 4*. Helsinki.
- Niemelä, Jari 2003: Maatalousneuvonta ja koulutus. I verket *Suomen maatalouden historia I*. Helsinki.
- Nyberg, Paul & Bror Åkerblom 1950: *Sibbo sockens historia, II: 1700–1868*. Sibbo.
- Palmroth, W. 1929: *Kertomus Hauhon seurakunnan vaiheista. Hauhon seurakunnan muistojulkaisu*. Hämeenlinna.
- Peldán, Kerttu 1967: *Suomen farmasian historia*. Helsinki.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka 1992: *Leivän syrjässä. Maatilahallitus ja sen edeltäjät 1892–1992*. Helsinki.
- Putkonen, Lauri 1997: *Domus Litorii 1847–1997*. Helsingfors.
- Pöykkö, Kalevi 1990: *C. L. Engel 1778–1849*. Helsingfors.
- Rein, Thiodolf 1904: *Johan Vilhelm Snellman, senare delen*. Helsingfors.
- Schauman, August 1922: *Från sex årtionden i Finland, II*. Helsingfors.
- Schulman, Hugo & Sigurd Nordenstreng 1912: *Finska Kadettkårens elever och tjänstemän*. Helsingfors.
- Skogsjö, Håkan 2003: *Familjer och gårdar i Sund. Från stormakstid till nutid, del 1*. Mariehamn.
- Smeds, Kerstin 1996: *Helsingfors–Paris. Finland på världsutställningarna 1851–1900*. Helsingfors.
- Soinio-Laaksonen, Irene 2002: Elias Lönnrot farmasian oppilaana. I verket *Hippokrates. Suomen Lääketieteen Historian Seuran vuosikirja 2002*. Helsinki.
- Sundman, Christoffer 2006a: Gammal jordbrukskarta berättar om klimatförändringen. *Finlands Natur* 65(2): 16–17.
- 2006b: Goda råd årgång 1877–78 till jordbrukarna. *Landsbygdens Folk* 5.5.2006.
- 2006c: Den korta historien om C. J. Wikbergs förlag. *Historisk Tidskrift för Finland* 91(3): 245–284.
- 2007: Kålsoppa och prygelstraff. Livet vid arrestantkompanierna på Bomarsund under 1830- och 1840-talet. *Åländsk odling 2006–2007*: 117–147. —2012: ”’Hellre i sällskap med Shakespeare och Schiller, än i släptåg efter Jolin’, När Nya Theaterhusets bolagsdirektörer blev teaterdirektörer 1861-1863”, *Historiska och litteraturhistoriska studier* 87: 81–113.
- Vikberga, K. E. 1879: *Molotjnoe chozjajstvo v Finljandii*. S:t Petersburg.
- Wasastjerna, Nils 1941: *En krönika om Helsingfors*. Helsingfors.
- 1948: *Helsingfors tre kulturverk*. Helsingfors.
- Weckström, Tor 1966: *Chiewitz teaterhus*. Helsingfors.
- Wirilander, Kaarlo 1982: *Herrskapsfolk*. Stockholm.
- Åkerman, Birger 1937: *Bouppteckningar i Helsingfors stad*. Helsingfors.

Playhouse and agriculture: the apothecary with many careers, C. J. Wikberg • Carl Johan Wikberg was born on 25 May 1816 in Hattelmala, Vånå parish, as the sixth child of the book-keeper Emanuel Wijkberg and his wife Anna Gustava Nygrén. Carl Johan began his schooling at Tavastehus (Hämeenlinna) elementary school, and in 1830 he was employed as an apprentice pharmacist at Gustaf Adolf Bjugg's chemist's shop in Tavastehus. On passing his pharmacy examination Wikberg moved to St Petersburg, where he completed his training at Forsman's Chemist's. Four years later he returned to Finland, and in 1841 he passed his dispensing examination. Wikberg founded the Apothecary's Shop at Skillnaden (Erottaja) in Helsinki, which opened in 1854, and then ran it until 1863. Like many other apothecaries, citizens and businessmen, in addition to his main occupation, he was also involved in the city's various committees and management groups. He was particularly active in the new theatre company, which in 1860 had a new stone theatre built at Skillnaden. Wikberg was voted onto the board of the theatre company, and as managing director he managed the company's activity until the fire of May 1863. The first permanent theatre company in Finland was set up in the theatre during Wikberg's time. Wikberg also involved himself in industrial activity, as did many of his colleagues; in the 1870s and 1880s he owned, among other things, Dickursby vegetable oil factory, the predecessor of the present-day Tikkurila Oy. Wikberg's sphere of interest extended much further than this, however. During the latter half of his life he devoted himself principally to mainstream agriculture. From 1859 to 1876 he owned Söderkulla Farm in Sibbo (Sipoo), where he founded an agricultural school. In his capacity as a school headmaster, teacher, club activist, businessman and researcher, he worked tirelessly to promote agriculture itself as well as its subsidiary industries, in particular the production of artificial manure, dairy farming and cottage handicrafts, right up to his death in March 1886.